

Suomen ja Udmurtian jännitekentässä

PIRKKO-LIISA RAUHALA

Olen esitellyt Yhteiskuntapolitiikka-lehden lukijoille EU:n komission Tempus-ohjelmasta rahoitamaa hanketta, jossa Helsingin yliopisto, Manchesterin Metropolitan-yliopisto ja Udmurtian valtionyliopisto yhdessä perustavat sosiaalipolitiikan laitoksen Udmurtiaan vuosina 2002–2005 ja luovat edellytyksiä sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön vakiintumiselle venäläiseen oppiainejärjestelmään. Ensimmäinen artikkeli perustui tutkimusmatkaani Udmurtiaan syyskesällä 2002 (Rauhala 2003a) ja toinen Udmurtian valtionyliopiston opettajien ja tutkijoiden vierailuun, jonka he tekivät Helsingin yliopistoon tammikuussa 2003 (Rauhala 2003b). Tässä kirjoituksessa jatkan raportointia laitoksen perustamisesta ja siihen kytkeytyvästä intellektuaalisesta vuoropuhelusta suomalais-brittiläis-udmurtialaisessa verkostossa.¹ Nostan suureksi kasvaneesta projektiaineistosta

esiin joitakin havaintoja, joiden avulla tarkastelen käynnissä olevaa prosessia. Sitä koskevien varsinainen tieteellisten analyysien suunnittelu ja mahdollinen toteuttaminen jäävät myöhempiin aikoihin.²

Taustaksi

Projektin idea kiinnittyy 1990-luvulla alkaneeseen Venäjän modernisoitumisprosessiin ja Euroopan unionin siihen kohdentamaan kiinnostukseen. EU:n tavoitteena on tukea Venäjän valitsemia kehitystietä ja rakentaa yhteistyötä Venäjän kanssa. Projektimme muodostaa yhden yhteisten intressien kohtaamisinnan, jonka laatu on vierailujen ja keskustelujen kuluessa vähitellen alkanut selkiintyä. Venäjä etsii tiede- ja sosiaali-

Päätoimittaja Matti Virtanen on osoittamallaan kiinnostuksella ja asiantuntevilla kommentteillaan kannustanut minua jatkamaan raportointia Udmurtia-projektista. Kiitän häntä korvaamattomasta intellektuaalisesta tuesta ja konkreettisesta editointiavusta.

¹Tässä kirjoituksessa aineistoina ovat Udmurtian valtionyliopiston kuuden opettajan ja tutkijan kolmen viikon mittainen vierailu Helsingin yliopistoon elo–syyskuussa 2003, vierailuni Manchesterin Metropolitan-yliopistossa pidettyyn management-kokoukseen ja projektin väliarviointiin marraskuussa 2003 sekä runsaan viikon mittainen vierailu Udmurtian valtionyliopistoon helmi–maaliskuussa 2004 yhdessä VTM Susanna Hoikkalan kanssa. Kaikista vierailuista ja niiden aikana käydyistä keskusteluista olen koonnut yksityiskohtaiset muistiinpanot. Olen pitänyt päiväkirjaa, johon olen kirjannut havaintoja, vaikutelmia ja arviointoja tapahtumista, tapaamisista ja keskusteluista. Käytettävissäni on runsaasti Udmurtiassa vierailukohteista saatua materiaalia. Valtiotieteiden ylioppilas, sosiaalityön opiskelija Maija Jäppinen on pyynnöstäni seurannut joitakin udmurtialaisille vierailijoille Helsingissä pidettyjä luentoja, ja hänen muistionsa on ollut käytössäni samoin kuin Susanna Hoikkalan ja Maija Jäppisen ha-

vainnot udmurtialaisten vierailun loppuarvioinnista. Udmurtian-matkasta 2004 on myös Susanna Hoikkalan kokoama valokuvasto. Kiitän Susanna Hoikkalaa ja Maija Jäppistä aineistoista. Susanna Hoikkalaa kiitän erittäin ammattitaitoisesta avustamisesta ja empaattisesta tuesta projektin aikana.

Elo–syyskuussa 2003 Helsinkiin suuntautuneeseen toiseen udmurtialaisten vierailijoiden ryhmään kuuluivat historian ja politiikan tiedekunnan dekaani Mihail Malysev (EU-Tempus-projektin johtaja Udmurtian valtionyliopistossa), varadekaani, professori Vladimir Zolotyh, etnopsykologian professori Vera Hotinets, modernin ajan historian professori Tatjana Jefremova, sosiaalityön dosentti Gennadi Solovjov sekä tulkkina englannin kielen professori Olga Kaidalova.

Käytän tässä kirjoituksessa ilmaisua ”udmurtialaiset” silloin, kun viittaaan Udmurtian alueella asuviin henkilöihin ja projektissa mukana oleviin kollegoihin. Venäläisistä puhun yleisissä kulttuurihistoriallisissa yhteyksissä sekä niiden ilmiöiden yhteydessä, jotka ovat ominaisia Venäjällä. Käsitettä ”udmurtti” käytän silloin, kun viittaaan selvästi suomalais-ugrilaisiin kielisukulaisiimme, jotka puhuvat udmurttia.

politiikan kehittämiseen vaikutteita läntisestä Euroopasta ja Yhdysvalloista. Euroopan unionille Venäjä on mm. geopolittisista, historiallisista ja taloudellisista syistä sekä luonteva että välttämätön yhteistyötaho.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjä on joutunut orientoitumaan uudestaan yhteiskunnallis-valtiollisena muodostelmana. Kyseiseen prosessiin kohdennetaan huomattavan laajaa kansainvälistä tutkimuskiinnostusta mm. politiikan tutkimuksen, sosiologian, taloustieteen ja oikeustieteen aloilla. Suomen Akatemia on käynnistänyt Muuttuva Venäjä -tutkimusohjelman 2004–2007, jonka tavoitteena on tuottaa tietoa Venäjän yhteiskunnallisesta tilasta, kulttuurista ja luonnonympäristöstä (www.aka.fi/russia). Myös Venäjällä tehdään monitieteistä tutkimusta modernisaatioprosessista ja yhteiskunnallisista muutok-

²Karttuneiden havaintojen analyttinen jäsentäminen ei ole ollut mahdollista hankkeen aikana, joka on edessään osoittautunut täysiaikaista työtä edellyttäväksi monimutkaiseksi ja vaativaksi konsultointitehtäväksi. Helsingin yliopiston edustajana teen konsortiumin työtä yliopistonlehtorin tutkimus- ja opetustehtäviensä ohessa, eikä laitos ole suostunut millään tavalla kompensoimaan tekemäni työtä, vaikka en ole ollut lainkaan mukana hankkeen suunnittelussa. Tulini vahingossa ja harkitsemattomuuttani vedetyksi projektiin, jossa on erittäin niukat resurssit. Hankesuunnitelman mukaan työni "academic coordination" vaatii kymmenen tuntia vuodessa ja saan siitä palkkioksi suuriruhtinaalliset kolmesataa euroa. Hankkeen allekirjoittajat ovat sanoutuneet irti suunnitteluvirheistä. Runsaan kahden vuoden ajan projektia luodattessani olen konkreettisesti ja kipeästi kohdannut yliopiston valtahierarkiat ja konservatiivisen organisaatiokulttuurin. Niistä tekemäni havainnot ovat osa projektissa karttunutta aineistoa, joka tuo näkyviin projektin managementin surkean tason (mistä vastuu ei kuulu tieteelliselle asiantuntijalle). Tiedepiireissä tieto venäläisten intellektuellien kanssa toimimisesta on vähäistä. Helsingin yliopiston strategiassa vahvaksi painopistealueeksi asetettu Venäjä-yhteistyö ei nauti arvostusta keskushallinnon eikä laitoksen tasolla. Olen kokenut erittäin nöyryyttäväksi sen, että olen joutunut anomaan laitoksen johdolta edustussillallisia, joita kolmen viikon vierailulla on voitu kustantaa kaksi kertaa. Suuri on ollut häpeän tunteeni, kun Iževskissa olen joka päivä istunut viisi ruokalajia sisältäneelle lounaalle ja illalliselle. Helsingissä ei voida kustantaa vieraille konsertti- tai oopperailtoja. Avustavan henkilöstön ja edustamisen osalta asiat ovat Udmurtian valtionyliopistossa kehittyneemmällä tasolla kuin Helsingin yliopistossa. Kun Helsinkiin vierailulle tulleet asiantuntijat olisivat halunneet viime vaiheessa pidentää viisumeitaan yhdellä päivällä eikä se onnistunut, he pahoittelivat asiaa ja sanoivat, että "akateemisina ihmisinä emme tunte käytännöllisiä asioita". Jos Susanna Hoikkala ja minä olisimme samanlaisia akateemisia ihmisiä, projekti ei pyörisi päiväkkään!

sista (Russian Academy of Sciences, Institute of Complex Social Research, www.ispr.ru/PARTNERS/partners2.html; myös <http://pubs.carnegie.ru>).³ Venäjän yhteiskuntapolitiikka on jatkuvassa turbulenssissa, mikä tarjoaa lähes laboratoriomaisten mahdollisuuksien tutkia ja arvioida esimerkiksi julkisen vallan uudelleen muodostumisen logiikkaa sosialismin jälkeisellä kaudella.

Keskusteluissa udmurtialaisten kollegoiden kanssa ja vierailuilla Udmurtian valtionyliopistossa ja Udmurtian tasavallan eri ministeriöissä sekä Iževskin kaupunginhallinnossa olen tullut tietoiseksi Venäjän valtajärjestelmien monikeroksisuudesta ja sekavuudesta, enkä lainkaan ihmettele, miksi juuri korruptio toimii yhteiskunnan voiteluaineena nykytilanteessa. Instituutioiden vanhentuneisuuden ja puuttumisen aiheuttamia valtatyhjiöitä on yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Olen toisaalta havainnut myös vilpittömiä ja sitoutuneita pyrkimyksiä avointen ja palvelevien julkisten organisaatioiden kehittämiseen sosiaaliturvan alueella.⁴

Kansalaisyhteiskunta toimii epävirallisina, suhteellisen pieninä verkostoina Venäjällä hyvin, mutta se ei nykyoloissa saa järjestäytyntä julkisoikeudellista muotoa.⁵ Vasta sellaisena sillä voisi olla mahdollisuuksia toimia kansalaisten intressien ajajana ja julkisen vallan painostajana oikeusvaltiomuotoiseen kehitykseen. Julkisvalta harjoitettuna politiikkana ja nykyisenä hallintojärjestelmänä nauttii mitätöntä luottamusta Venäjän kansalaisten keskuudessa. Udmurtialaiset

³Kyseisissä osoitteissa on sähköisessä muodossa artikkeleita Venäjän valtiollisesta politiikasta ja yhteiskuntapolitiittisesta tilasta. Venäjän taloutta koskevaa tutkimustietoa tarjoaa sähköisessä muodossa luettavaksi myös Centre for Economic and Financial Research (CE-FIR; www.cefir.org/papers.html). Saksalainen Informationszentrum Sozialwissenschaften, Abteilung Informationstransfer Osteuropa (GESIS Service Agency Eastern Europe) julkaisee verkkomuodossa "Social Science in Eastern Europe" -tiedotetta, joka on luettavissa osoitteessa www.gesis.org/GESIS_Aussenstelle. Suomessa Venäjää koskevaa tutkimusta ja tiedonvälitystä harjoittavat mm. Helsingin yliopiston erillislaitos Aleksanteri-instituutti (www.helsinki.fi/aleksanteri) sekä Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuslaitos (www.rusin.fi)

⁴Udmurtian yhteiskuntapolitiittiseen tilanteeseen tutustuminen on johtanut minua pohtimaan, että läntisten teollisuusmaiden hyvinvointiregiimien ominaislaatu saattavat selittää enemmän reformien implementisjärjestelmät kuin harjoitettu politiikka sinänsä. Sosiaalipolitiikan tutkimuksessa kannattaisi harkita hyvinvointijärjestelmien vertailua niiden hallinnointia harjoittavien instituutioiden rakennetta ja toimintaa analysoimalla.

kollegat pitivät suorastaan naurettavana kysymystäni syksyllä 2003 valitun duuman valtasuhteista: ”Ei duuma ole mikään! Presidentin pitää hallita maata!” Antti Karppisen (2003, 259) mukaan myös ”suhteellisen pienissä, maantieteellisesti tai asiallisesti rajoitetuissakin kysymyksissä odotetaan ja suorastaan vaaditaan päätöksiä – ei paikallisilta viranomaisilta, ei ministereiltä tai maan hallitukselta, ei parlamentilta, vaan henkilökohtaisesti presidentiltä”. Antti Helanterä ja Veli-Pekka Tynkkynen (2003, 45) pitävät Venäjän aluepolitiikassa merkittävinä hyviä henkilökohtaisia suhteita Moskovon verkostoihin, joiden kautta alue voi saada enemmän hyötyä kuin virallisia kanavia käyttäen. Tämäkin tuli projektissamme esiin, kun yksi Helsingin vierailuryhmään kuulunut asian tuntija viime hetkellä peruutti saapumisensa saatuaan kutsun ”Moskovaan keskustelemaan”. Pari päivää Moskovassa oli tärkeämpää kuin kolme viikkoa Helsingissä.⁶

Expertiza-tutkimuslaitoksen keväällä 2004 julkistaman tutkimuksen mukaan 53 prosenttia venäläisistä kannatti vallan lujaa keskittämistä presidentille ja 49 prosenttia oli sitä mieltä, että politiikassa saa käyttää mitä tahansa keinoja, jos siitä koituu hyötyä kansalaisille. Vanhan vallan kaipuuta ilmaisi se, että 26 prosenttia venäläisistä äänestäisi Stalinia, jos hän olisi ehdolla. Kysymystä voi kritisoida tarkoitushakuiseksi ja on aiheellista

⁵Venäläisen yhteiskuntaelämän vahva piirre on yksityisyyteen vetäytyminen. Antti Karppinen (2003, 243) toteaa venäläisiin kommentaattoreihin viitaten, että venäläisistä suuri osa ei lainkaan pohdi kansakunnan alennustilaa ja on valmis toimimaan ainoastaan perheen ja lähiympäristönsä hyväksi. Markku Kivisen (2003, 240) mukaan Venäjällä vallitseva epävarmuus johtaa siihen, että ihmiset kiinnittyvät perheeseen ja lähiyhteisöön. Helanterä ja Tynkkynen (2003, 135) selittävät yhteisön hyvinvointiin ja ympäristöön liittyvän piittaamattomuuden olevan sosialismin perintöä siten, että Neuvostoliitossa paikalliset viranomaiset siirsivät vastuun valtiolliselle tasolle ja odottivat sieltä resursseja: ”Tämän järjestelmän seurauksena venäläisen yhteiskunnan rasitteena on edelleenkin neuvostoajoilta säilynyt kollektiivisen vastuun puute” (Helanterä & Tynkkynen 2003, 135). Voin ottaa udmurtialaiselta mikrotasolta esimerkiksi kollegoiden usein toistaman lausahduksen, että Venäjällä ”kaikki varastavat kaikilta”. Ihmiset toivovat rehellisyyttä, mutta samalla he käyttävät tai joutuvat käyttämään tilannetta hyväkseen – ei ole kuulemma epätavanmukaista, että nyky-Venäjän moraalisen alennustilan kauhistelun jälkeen kutsuilla näytetään vieraille, miten voi kätevästi nollata sähkömittarin. Udmurtialaiset ihmettelivät Helsingissä suuresti sitä, että taskuvarkauksia ei tapahdu ja että ihmiset maksavat raitiovaunussa ja metrossa matkan, vaikka kukaan ei (joka matkalla) tarkasta lippua.

ihmetellä, miksi sellaista käytetään arvostetun laitoksen tekemässä kyselytutkimuksessa. Venäjän poliittisen keskustelun tasoa kysymys kuitenkin ilmentäne. Venäjällä vallitsevasta ilmapiiristä kertovat saman tutkimuksen tulokset, joiden mukaan 70 prosenttia venäläisistä kannattaa rangaistusten koventamista ja 85 prosenttia tehostaisi kuolemanrangaistuksen käyttöä terroristien rankaisemisessa. Muukalaisviha ja etninen syrjintä ovat myös hyvin yleisiä, ja eniten vihaa tunnetaan kaukasualaisia kohtaan (70 %) ja puolet väestöstä suhtautuu vihamielisesti kiinalaisiin ja muihin aasialaisiin. (Postimees 15.5.2004.) Udmurtiassa kollegat raportoivat muukalaisvihasta useassa yhteydessä, yleensä kuitenkin viitteellisesti ja vähättelevästi. Etnisistä ristiriidoista tai jännitteistä olen saanut tietoa ensisijaisesti havainnoimalla.

Olosuhteita ja näköaloja

Muuttuneessa tilanteessa Venäjä etsii identiteettiään kansainvälisessä järjestelmässä globaalien suh-

⁶Jälkikäteen vaikutti hauskalta hänen tunnustelevala ehdotuksensa, jonka mukaan hän olisi käynyt Moskovassa Helsingistä, minkä matkan olisimme ilmeisesti joutuneet hänelle organisoimaan. Peruutus aiheutti tietenkin lisätyötä. Tämä on projektissa enemmän sääntö kuin poikkeus, tai sanoakseni asian täsmällisemmin: kaikista säännöistä ja sovituista menettelytavoista yritetään jossain vaiheessa jonkinlaista poikkeusta. Asioden veivaaminen monta kertaa uusiksi vie paljon energiaa. Toisinaan ihmettelen, millä logiikalla udmurtialainen osapuoli tekee sopimuksia. Esimerkkinä tässä yhteydessä käyköön elokuussa 2003 Helsingin management-kokouksessa tekemämme päätös, jonka mukaan Susanna Hoikkalan ja minun oli määrä vieraila Udmurtiassa marraskuun alussa 2003. Laitoimme heti pöytäkirjan laatimisen jälkeen matkajärjestelyt vireille. Sitä mukaa kuin lähtöpäivä lähenei, alkoi kasautua pilviä taivaalle: kollegat ilmoittivat, että kyseiseen aikaan heillä on kolme kansallista vapaapäivää (lokakuun valankumouksen muistopäivät). Eivätkö he ajankohdasta sopiessamme sitä tienneet? Matkatoimisto tiedotti, että lentoyhtiö ei lennä paluulentoa Iževskistä Pietariin kyseisellä viikolla (lento on vain maanantaisin). Saitoimme lopulta olla tyytyväisiä siihen, että saimme tiedon ollessamme Suomessa sen sijaan, että olisimme saaneet sen kyseisenä maanantaiaamuna Iževskin lentokentällä ja joutuneet odottamaan viikon verran seuraavaa lentoa. Uuden vierailuajan löytäminen oli vaikeaa, ja kun viimein 23.2.2004 lensimme Pietarista Iževskiin, sattui olemaan Isänmaan puolustajien muistopäivä (entinen Puna-armeijan päivä), joka ei kuitenkaan enää ole yleinen vapaapäivä. Ilmeisesti ihmiset kuitenkin lähettivät onnentoivotuksia kyseisen päivän johdosta, sillä tekstiviestien naputtaminen matkapuhelimeen näytti olevan vilkasta lähes nelituntisen lennon aikana.

teiden ja nationalististen jännitteiden ristipaineissa kuten monet muutkin maat. Venäjä käyttä kuitenkin omaperäisiä menetelmiä ristipaineen sietämiseen ja käsittelemiseen. Putinin aikakaudella on tärkeäksi tullut Venäjän historian jatkuvuuden korostaminen, johon ovat liittyneet mm. vanhojen valtiotymbolien, kuten tsaarinaikaisten armeijan lippujen, käyttöön ottaminen sekä sotilasarvojen myöntäminen siviilivirkamiehille, neuvostohymnin palauttaminen (uusin sanoin) ja valtakumouksen vuosipäivien viettäminen. Putin on taitavasti ottanut käyttöön myös säännöllisen puheen kansakunnalle valtion tilasta ja paikasta maailmassa. (Karppinen 2003, 244.) Jatkuvuuden ja varmuuden korostamiseen liittyy todennäköisesti sekin, että sotilastaitojen opettamista kouluissa on lisätty, ja Moskovassa kyseisestä opetuksesta on tehty pakollista, mistä Helsingin Sanomat uutisoi näyttävästi 7.6.2004. Lehtijutusta oli luettavissa, että opetuksessa käytetään oikeita aseita ja opetus on systemaattista ja läpäisyperiaatteella toimivaa, myös sukupuolen mukaan eriytyntä siten, että tytöille opetetaan ensiaputaitoja ja pojille taistelutaitoja.⁷

Venäjä on sosialismin kaatumisen jälkeen kuitenkin kansainvälisessä yhteisössä selkeästi ilmaissut pyrkimyksensä rakentaa läntisten teollisuusmaiden mukaista yhteiskuntaa, ja se on tullut kahdeksantena maana valituksi maailman johtavien teollisuusmaiden G8-ryhmään. Maailmanpoliittisesti Venäjää ei koeta uhkaksi, ja Venäjälle on tärkeää ylläpitää läntisten maiden luottamusta, mitä presidentti Putin on johdonmukaisesti toistanut vuoden 2001 syyskuun 11. päivän tapahtumien jälkeen. Venäjän sisäinen tilanne on jännitteinen, mikä ei paina tämän hetken maailmanpolitiikassa. Muu maailma ei ole kiinnostunut Tšetšenian tilanteesta, vaikka siihen olisi mahdollisuus Geneven sopimusten vuoden

1977 lisäpöytäkirjojen perusteella, jotka ulottavat kansainvälisen yhteisön moraalisen humanitaarisen vastuun myös sisäisiin selkkauksiin.

Taloudellisen doktriinin hallitessa Venäjääkin tarkastellaan useimmiten talouden viitekehityksessä. En kiistä tarkastelun oikeutusta, mutta talous jättää helposti varjoonsa yhteiskuntapolitiikan muita alueita, kuten Maailmanpankin entinen pääekonomisti ja vuoden 2001 taloustieteen nobelisti Joseph Stiglitz (2002, 133–179) on Venäjänkin kohdalla osoittanut. Tosiasia on Venäjän taloudellinen kasvu, jota koskevia tunnuslukuja esitteli Venäjän Viron-suurlähettiläs Konstantin Provalov äskettäin pitämässään kauppakamariesitelmässä (Provalov 2004). Kolmen viime vuoden aikana Venäjän bruttokansantuote on kasvanut 20 prosenttia ja investoinnit ovat lisääntyneet 30 prosenttia. Kokonaisvienti Venäjältä on kasvanut peräti 70 prosenttia, öljyn ja kaasun vienti 18 prosenttia. Reaaliansioiden tuntuvaa nousua on saanut kokea 32 prosenttia väestöstä, ja pankkitoiminnan vakiintumista osoittaa se, että lainakanta on tällä hetkellä suurempi kuin kertaakaan uuden Venäjän kaudella.

Suurlähettiläs ei esitelmässään maininnut talouden negatiivisia tunnuslukuja, kuten sitä, että noin 40 prosenttia venäläisistä elää köyhyydessä ja että alueelliset tuloerot erityisesti maaseudun ja kaupunkien välillä ovat kasvaneet tulojen kasvun myötä. Vuonna 2003 julkaistun selvityksen mukaan (Russian Target Group Index, Helsingin Sanomat 29.8.2003) 12 prosenttia venäläisistä ilmoitti, että heidän rahansa eivät riitä edes ruokaan, ja vain 1,4 prosenttia väestöstä katsoi rahojensa riittävän aivan kaikkeen. Saman lähteen mukaan pienituloisin viidennes ansaitsi 2,5 prosenttia kaikista tuloista ja suurituloisin viidennes 67 prosenttia vuonna 2003. Keskipalkka on Venäjällä noin 170 euroa; tähän yliopisto-opettajan palkka ei yllä. Toukokuussa 2002 Venäjän silloinen pääministeri Kasjanov tiedotti, että maaseudulla elää 39 miljoonaa ihmistä ilman juoksevaa vettä, lämmitystä, terveydenhuoltoa tai mahdollisuutta päästä kaikkina vuodenaikoina käymään lähimmässä asutuskeskuksessa (Karppinen 2003, 262). Pääministerin mukaan olosuhteita voi luonnehtia postfeodalistisiksi.

Taloudellisen toimeliaisuuden vilkastuminen parin viime vuoden aikana näkyi konkreettisesti Udmurtiassa helmikuussa 2004. Monet yritykset ovat vakiinnuttaneet asemaansa ja saaneet uusia markkinoita, mikä näkyy voimakkaasti maan ta-

⁷Helsingin Sanomien jutussa toimittaja Mika Parkkonen oli haastatellut erään koulun opettajaa ja oppilaita. Kytkentä Udmurtian aseiteollisuuteen ja kuuluisimpaan udmurtialaiseen tuli esiin opettajan lausussa seuraavasti: "Kalasnikov on osattava purkaa 20:ssä ja koota 25 sekunnissa. Parhaat tekevät koko homman 15 sekunnissa." – Samaan aikaan kun ihmisoikeusjärjestöt ovat kiinnittäneet huomiota Venäjällä huonosti järjestettyyn siviilipalvelukseen ja armeijassa vallitseviin epäinhimillisiin oloihin, Venäjän koululaitos koettaa tarjota kasvavalle nuorisolle elämyksiä ja tulevaisuusperspektiivejä sotataitoja opettamalla. Jutun mukaan terrorismin uhkan vuoksi jokaisen kansalaisen on mm. tiedettävä, mitä pommi näyttää.

louden kasvuluvuissa (Udmurtija 2003, 7). Iževkissa on käynnissä suuria rakennushankkeita, kuten uusi sirkus ja aseennrakentajien museo sekä runsaasti asuntotuotantoa. Akateemiset kollegat kuitenkin raportoivat omasta kehnosta taloudellisesta tilanteestaan mm. kertomalla, että he joutuvat päivän aikana antamaan opetusta aamuvarhaisesta iltamyöhään kaikilla tasoilla eskoulusta yliopistoon, jotta saisivat kohtuullisen tulotason. Monet yliopiston opettajat joutuvat tinkimään tutkimustyöstään, jolle ei mistään saa rahoitusta. Projektiimme osallistuneet kollegat ovat pitäneet vierailuja Manchesteriin ja Helsinkiin ainoina mahdollisuuksinaan irrottautua uuvuttavasta opetustyöstä ja ovat voineet vierailujen aikana päivittää tietoaan ja käydä tieteellisiä keskusteluita, myös keskenään.

Euroopan unioni tulkitsee omalta kannaltaan edulliseksi Venäjän vakaan taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen, jota EU tukee erityisrahoituksin (EU-Tacis) ja suuntaamalla rahoitusta myös muista ohjelmista hankkeisiin, joista on välitöntä tai välillistä hyötyä sosiaalisten olojen kehittämiseksi. Kyseisiin hankkeisiin kuuluu EU-Tempuksen rahoittama sosiaalipolitiikan laitoksen perustaminen Udmurtian valtionyliopistoon. Projektin tavoitteenasettelussa on korostettu kansalaisyhteiskuntaa tukevan tiedon tuottamista ja välittämistä. Oma kokemukseni projektista asettaa kyseisen tavoitteen rinnalle yhtä tärkeäksi julkisen vallan instituutioiden ja toimintojen arvioimisen ja tutkimisen. EU-Tempus odottaa tiivistä kytkeä yliopistotoimijoiden ja käytännön työntekijöiden välille, eikä kyseisiä käytännön toimijoita juuri muualla ole kuin julkisen vallan (sekavissa) instituutioissa. Käsitykseni mukaan valitsee eräänlainen pattitilanne: kansalaisjärjestöt ovat vasta alkumetreillään ja julkinen valta odottaa niiltä sosiaalipoliittisia aloitteita, kun taas järjestöt toivoisivat julkista rahaa. Yksityiset sponsorit edellyttävät läpinäkyviä ja hyvään management-taitoon nojaavia järjestöjä ja hankkeita, ennen kuin ne ovat valmiita niitä tukemaan.

Sosiaaliturvapolitiikan kehittäminen ei ole mahdollista ilman toimivaa julkista valtaa. Sen tila on nyky-Venäjällä keho: resurssien puute ja niiden jakamisjärjestelmien sekavuus tai puuttuminen, institutionalisoituneen korruption laajuus ja syvät sosiaaliset ongelmat edellyttäisivät oikeusvaltiollista kehitystä. Vanhan ja uuden hallitsemisjärjestelmän puristuksessa sinnittelevä entinen laaja virkakoneisto ja nyky-yhteiskunnan

edellyttämiä reformeja ajavat yksittäiset toimijat eivät näytä pääsevän keskusteluyhteyteen. Ongelmien laiveutta ja syvyyttä kuvaa Iževskin kaupungin sosiaalialasioista vastaavan apulaispormestarin Sergei Protozanovin kiteytys itsestään ja virastostaan helmikuussa 2004: "Olen palolaitos, en pysty muuhun". Hän kenties hiukan kärjisti (ja halusi olla vitsikäs), koska hän esitteli monia ruohonjuuritason hankkeita, joita hänen johdollaan oli menestyksellisesti toteutettu. Sosiaali- ja kulttuuritoiminnan yhdistämisen tuloksena oli syntynyt lapsille ja nuorille suunnattuja toimintoja, kun kaupunki oli valittu federaalisen Privolžkiin alueen kulttuurikaupungiksi. Hän kertoi virastonsa seuraavan kuukausitilastoilla poissaoloja koulusta, mikä on kytköksissä infektioautien hallintaan, ei koulupudokasongelmaan, joka Venäjällä tiedetään vakavaksi. Udmurtialaiset kollegat ovat koko hankkeen ajan ilmaisseet huolensa tulevaa sukupolvea uhkaavasta koulutustason mataluudesta.

Kaikki tapaamani udmurtialaiset asiantuntijat ovat korostaneet lasten ja nuorten vaikeaa asemaa nyky-Venäjällä, mutta samalla he ovat nähneet oikeastaan ainoaksi toiveita herättäväksi sosiaalipoliittiseksi toiminnaksi työmuotojen kehittämisen lapsi- ja nuorisotyöhön. Oma arvioni on, että sosialismin kaudella rakennettuna lapsi- ja nuorisotyön romahdettua uusia instituutioita ei ole toistaiseksi kyetty luomaan, ja vahvasti kehityopsykologiaan perustuva lapsuuden ja nuoruuden käsitteellistäminen ei välttämättä edistä uusien sosiaalisten käytäntöjen ja toimintajärjestelmien muodostamista. Tapasin jo vuonna 2002 nuorisotaiain ministerin Andrei Lesžinskin ja hän osallistui Helsingin vierailulle tammikuussa 2003. Helmikuussa 2004 vierailin Susanna Hoikkalan kanssa hänen ministeriössään. Hänellä oli paljon paitisi kiinnostavaa myös ilahduttavaa kerrottavaa. Rikollisuus oli vuoden 2003 aikana vähentynyt Udmurtiassa lähes 30 prosenttia. Lesžinski mainitsi työnsä helpottuneen parin viime vuoden aikana, koska yhä useammat muut viranomaiset ja asiantuntijat tukevat nuorisotaiainministeriön työtä. Ministeri totesi, että sukupolvi kaikilla yhteiskuntapolitiikan sektoreilla nuorentuu, ja uusilla toimijoilla on modernia management-tietoutta eivätkä he ole enää kiinni vanhassa mentaliteetissa.

Lapsi- ja nuorisotyössä riittää kuitenkin edelleen ongelmia: "meillä on valitettavasti tapana ryhtyä toimiiin vasta sitten kun ukkonen on jo päällä", sanoi ministeri Lesžinski. Hän jatkoi, et-

tä nuorisotyöhön kyllä saadaan tarvittavia resursseja presidentin budjetista, eikä muiden viranomaisten kanssa toimimassa ole ongelmia. Paikallistasolla (kunnissa) on vaikeampaa, koska siellä arvostetaan aineellisia investointeja kasvatuksellisia enemmän. Myönteisenä asiana ministeri mainitsi mm. ministeriönsä rekrytoineen tuhat korkeakouluopiskelijaa vapaaehtoiseen huumeiden käytön ja rikosten ehkäisytyöhön. Toimintaa pidetään ilmeisen tärkeänä, koska ministeri tapaa vapaaehtoiset joka kolmas kuukausi. Lisäksi talvella ja kesällä järjestetään vapaaehtoistyöntekijöille koulutuspäivät. Nuorten perheiden asumisen tukemiseen etsitään koko ajan ratkaisuja, kun on havaittu, että perheen muodostamisen keskeisin este on sopivan asunnon puute. Toinen este on matala tulotaso, jonka kompensoimiseksi on nuorille tarkoitettua rätälöityä työnvälitystä.

Vuosi 2004 on Udmurtiassa nimetty perheen vuodeksi. Nuorisoasiainministeriö on käynnistänyt ohjelman ”Lapsi Udmurtiassa”, jonka kohderyhmänä alkuvaiheessa ovat vammaiset lapset, mutta ohjelmaa on tarkoitus laajentaa. Lesžinski piti nuorten ihmisten elämän kannalta tärkeimpänä kolmea asiaa: jokaisella pitää olla oikeus ilmaiseen perus- ja ammatilliseen koulutukseen, samoin jokaisella pitää olla oikeus ensimmäiseen työpaikkaan sekä kolmanneksi jokaisen täytyy saada vapaasti valita asuinpaikkansa ja asumismuotonsa, jota julkinen valta voisi tukea pitkäaikaisella lainalla. Nuorisoasiainministeriö tekee toimintansa perustaksi runsaasti selvityksiä ja antaa suuren painoarvon nuorison omille näkemyksille tulevaisuuden toiveistaan, joita on kuuden vuoden ajan koottu systemaattisesti vuosittain. Ministeriö toimittaa raportit myös kuntatason työntekijöille. EU-Tempus-projektin Udmurtian osapuolen johtaja Mihail Malyšev esitti, että kyseiset tiedot voidaan laittaa myös perustettavan sosiaalipolitiikan laitoksen sosiaaliportaaliin. Keskustelussa pidettiin tärkeänä sitä, että nuorisosaataisiin innostumaan politiikasta ja ajamaan asioitaan. Nyt koko Venäjällä vallitseva yhteiskunnallinen passiivisuus ei tue nuorisoa tulevaisuuden näköalojen rakentamisessa.

Lännen ja idän ristiriidassa

Keskusvallan ja keskusjohtoisuuden merkityksen ymmärtäminen venäläisenä hallitsemistapana on oleellista Venäjän nykytilanteenkin tarkastelussa,

mitä Venäjä-asiantuntijat ja -tutkijat toistuvasti korostavat. Mauno Koivisto (2001, 18) on viittauksellaan Jukka Korpelaan todennut, että ”– Venäjä on poikkeuksellinen valtio: sen on itse Jumala perustanut, ja valta tulee Jumalalta eikä mistään vähäpätöisemmistä lähteistä, eikä missään tapauksessa kansasta. Semmoinen ajatus, että valta tulisi alhaalta päin, on ollut Venäjällä vieras”. Karppinen (2003, 249) toteaa, että vallan keskittäminen on hallitsemistapa, jonka Venäjän kansa ymmärtää. Sitä se havaintojeni mukaan pitää oikeutettuna. Tutkijat ja asiantuntijat voivat rohkeutensa asteen mukaan määritellä keskittämisen ”ohjatuksi demokratiaksi” tai ”autoritaariseksi hallitsemistavaksi” (Karppinen 2003, 249). Putinin pyrkimyksenä on vahva valtiovalta, joka mahdollistaa uudistusten jatkamisen, kuten hän puheissaan asian ilmaisee. Koivisto (2001, 269) mainitsee, että Neuvostoliiton kaudella lujan valtiovallan uskottiin pystyvän luonnonkin hallintaan. Siitä osoituksena olivat mm. suunnitelmat suurten jokien suuntien kääntämisestä ja maan vaurauden kasvattaminen uusia, hyvin vaikeitakin luonnonalueita käyttöön ottamalla. Viimeksi mainittu toimintatapa jatkuu nyky-Venäjällä varsinkin kaasuja ja öljyvarojen ekspansiivisessa hyödyntämisessä, myös Udmurtiassa.

Presidentti Putin on osana uudistuspolitiikkaansa jakanut Venäjän seitsemään federaaliipiiriin. Tämän toimenpiteen tarkoituksena on Karppisen (2003, 247) mukaan parantaa valtakunnan ohjattavuutta Moskovasta. Hän toteaa, että monet asiantuntijat katsovat, ettei suurpiirijako ole täysin onnistunut. Presidentin henkilökohtaisesti nimeämät federaaliipiirien käskynhaltijat eivät ole kyenneet tuomaan odotettua ryhtiä päätöksentekoon mm. siksi, että heidän toimivaltuuksensa hallinnon harjoittamisessa ja resurssien kohdentamisessa ovat epäselvät. Piirijakoa on arvosteltu siitä, että se loukkaa perustuslain mukaista valtiosubjektien autonomiaa. Suoranaisilta riidoiltaankaan ei ole aluejakokysymyksissä välttytty, mistä esimerkiksi on Permin alueen (joka sijaitsee Udmurtian naapurina kaakossa, Ural-vuoriston kupeessa) liittäminen Volgan alueeseen vastoin alueen johdon kantaa (Helanterä & Tynkkynen 2003, 128). Permin alueella vallitsevat poliittiset ja hallinnolliset ristiriidat ovat vilahdelleet keskusteluissa udmurtialaistenkin kanssa.

Helanterän ja Tynkkynen mukaan (2003, 234, passim) Venäjän kehityksen tyypillisin piirre teollistumisen kaudella on ollut herkeämätön vaurau-

den tavoittelu hakeutumalla jatkuvasti suuren maan uusien luonnonvarojen äärelle jopa siinäkin tapauksessa, että resurssien käyttöön ottaminen on ollut taloudellisesti, inhimillisesti, sosiaalisesti ja ympäristön kannalta kalliimpaa kuin niistä saatava hyöty. Maantiede on ollut ja on edelleen Venäjälle mahdollisuuksien lisäksi myös aluekehityksen ja yleisen sosiaalisen kehityksen ongelmien pysyvä lähde (Helanterä & Tynkkynen 2003, 29). Ongelmat kasautuvat ja kärjistyvät paikallisella tasolla. Resurssien äärellä olemisen ja niiden hyödyntämisen ristiriita ovat havaittavissa Moskovasta kaukana olevalla alueella, jollaisen Udmurtiakin muodostaa: udmurttikylä öljykentän vieressä kärsii talvella kylmyydestä polttoaineen puutteen vuoksi.

Udmurtian teollistuminen ja modernisoituminen ovat kietoutuneet siellä jo vanhastaan olleeseen kone- ja asetuotantoon ja etenkin vuonna 1942 Neuvostoliiton läntisiltä alueilta sinne evakuoituun laajennettuun aseteollisuuteen. Keskusvallan kaikkeen kajoava käsi on ulottunut Udmurtiaan, mutta siitä huolimatta aluekehitystä on saatu aikaan mobilisoimalla paikallista aloitteellisuutta ja rakentamalla esimerkiksi koulutusinstituutiot, jotka tuottavat alueelle omia asiantuntijoita. Vaikutelmakseni on muodostunut, että Udmurtia on valtiollisena subjektina Venäjän federaatiossa ottanut aloitetta omiin käsiinsä niin paljon kuin mahdollista ja ohitse keskusvallan, mikä näkyy etenkin pääkaupungissa Iževskissa ja sen äskettäisessä kaupunkisuunnitelmassa (Programma "Razvitie Udmurtii" v Iževske 2001–2003 gg.) sekä tuotantorakenteen dynaamisessa kehittämisessä (Udmurtija 2003).

Udmurtia on kaukana Moskovasta, vaan se ei ole vielä Siperiaa. Olen saanut projektin aikana havaita, että ei ole aivan selvää, missä Udmurtia sijaitsee. Olen edellisessä kirjoituksessani (Rauhala 2003a, 51) maininnut, että Udmurtian tasavalta yhtenä Venäjän federaation 89 subjektista luetaan Uralin alueeseen, johon kuuluvaksi kollegat sitä minulle ensimmäisen vierailuni aikana esittelivät. Myöhempien vierailujen ja tapaamisten aikana on tullut esiin, että Udmurtia kuuluu Volgan federaalipiiriin (Privolžskii okrug). Kun olen tiedustellut, miten asian laita todellisuudessa on, osa kollegoista on sanonut, ettei "ole varma mihin kuulutaan", mikä ilmentää melkoista irtiottoa keskusvallan toimien seuraamisesta. Samaa epävarmuutta näyttää sisältyvän Udmurtian tasavallan viralliseen esitteeseen maan teollisuudesta: presidentti Volkov mainitsee maan kuulu-

van dynaamiseen Volgan federaalipiiriin, mutta muutaman sivun päästä Udmurtiaa kuvataan sijainniltaan hyväksi Uralin keskisellä alueella (Udmurtija 2003, 2, 7). Olen vähitellen tullut siihen käsitykseen, että Udmurtian viitealuetta määrittää ensisijaisesti siitä puhuvan henkilön toive, jopa mielentila. Prosoallisemmin lienee kysymys siitä, ajatteleeko alueen sijaintia määrittävä henkilö vallan vai maantieteen näkökulmasta tai millaisena yhdistelmänä hän niiden keskinäisen suhteen tulkitsee. Kollegoille näyttää kuitenkin olevan tärkeää korostaa Udmurtian kuulumista Venäjän Euroopan puoleiseen osaan, mikä on maantieteellinen fakta.

Maantiede ei ole ainoa kriteeri, jolla Venäjällä määritellään itää ja länttä tai Venäjän suhdetta Eurooppaan ja Aasiaan. Udmurtialaisten intellektuellien keskuudessa olen havainnut Venäjällä klassisen jännitteen "venäjämielisten" (slavofiilit) ja "länsimielisten" (zapadnikit) kesken. Tämä ero näkemyksissä on kulkenut tieteellisissä keskusteluissamme, joita on jäsentänyt vertaileva metodologia. Viime vierailulla Helsingissä udmurtilaiset kollegat totesivat, että kyseinen lähestymistapa on epäedullinen Venäjälle, koska se tuo näkyviin yhteiskunnan suuret epäkohdat verrattuna Suomeen, Skandinaviaan ja Isoon-Britanniaan. Toisaalta he kuitenkin tähdentävät venäläisen kulttuurin ja elämänmuodon historiallista ainutlaatuisuutta ja sen perinnöstä nykytilanteeseen kumpuavia ongelmia. Kollegoiden keskinäiset venäjänkieliset keskustelut seminaaritalanteissa ovat ajoittain edenneet kiihkeiksi väittelyiksi, joissa he ovat avoimesti moittineet toisiaan esimerkiksi huudahtamalla: "te olette teknokraatti" ja "pitäkää te nyt suunne kiinni tässä asiassa". Kyse on ollut osittain temperamenttieroista, mutta myös reformipoliittisista näkemyseroista. Muutamassa yhteydessä yksi kollegoista kuvasi jotakin ajattelutapaa konservatiiviseksi, kun toinen nimesi saman klassiseksi.

Kun syyskuussa 2003 tutustuimme Helsingin yliopiston kirjaston Slavica-kokoelmaan ja tempaisin hyllystä Fjodor Dostojevskin koottujen tuoreimman venäjänkielisen laitoksen yhden niteen, nuori mieskollega tuhahti, että "taantumuksellista ideologiaa", kun taas ikäiseni naiskollega pyysi minua luettelemaan, mitä teoksia niteeseen sisältyy. – Dostojevskin venäjämielisyys ja antisemitismi ovat jääneet yhdeksi pysyväksi mysteeriksi kirjailijan ristiriitaisessa muotokuvassa. Dostojevski on Kirjailijan päiväkirjassaan (Dnev-

nik pisatelja 1873–1881; suomennettu valikoima, 1996) luonut lähes apokalyptisen näkymän Venäjällä odotettavissa oleviin jatkuviin mullistuksiin ja samalla esittänyt hämmästyttävän kestävää yhteiskuntakritiikkiä.

Venäläiseen kulttuuriin kuuluu, että venäläiset varaavat itselleen oikeuden arvostella olojaan, minkä he tarvittaessa tekevät ankarastikin. Dostojevski käyttää kyseistä arvostelu-oikeutta taitavasti rinnan venäläisyyden ylistämisen kanssa kaunokirjailijan vapaudella ja analyttisten metodien tuolla puolen, silti vakuuttavasti. Verratessaan Venäjää Kiinaan Dostojevski (1996, 15) kirjoitti vuonna 1873, että ”– täällä [Venäjällä] taas kaikki on nurinniskoin vielä seuraavat tuhat vuotta”. Udmurtialaiset kollegat ottivat vierailullaan Helsingissä elokuussa 2003 esille Kiinan taloudellisen menestyksen, joka olisi heidän mukaansa ollut Venäjällekin mahdollinen tie: sosialistisen politiikan ja kapitalistisen talouden yhdistäminen. He kertoivat tietävänsä, että Gorbatsõville oli ehdotettu kyseistä vaihtoehtoa, mutta hän oli torjunut sen. Minun ei ole ollut mahdollistakaan selvittää, pitääkö väite paikkansa.

Dostojevski (1996, 68) kirjoittaa: ”me venäläiset pelkäämme eniten totuutta. Tai ehkemme pelkää, vaan pidämme sitä aivan liian ikävänä ja proosallisena, epärunollisena ja tavanomaisena, minkä vuoksi välttelemme sitä kaikin keinoin –”. Dostojevskin aforistinen kiteytys ”Venäjällä totuus on melkein aina luonteeltaan mielikuvituksellinen” (1996, 68) tuli mieleeni muun muassa silloin, kun meille näytettiin perustettavan sosiaalipolitiikan laitoksen toimitiloja. Ne Udmurtian valtionyliopisto järjestää sopimukseen kuuluvasti omilla varoillaan, ja niihin hankitaan tietokoneita ja kirjallisuutta EU-Tempus-projektin varoilla. Kaksi remontoitua huonetta näytettiin, ja toinen niistä toimi luentosalina ja toinen oli (ilmeisesti?) tyhjillään. Epäselväksi jäi, olivatko kyseiset huoneet todella laitoksen tilat. Jossain vaiheessa selvisi, että kollegat odottivat minun ottavan yliopiston rehtorin kanssa puheeksi kalusteiden hankkimisen tulevan laitoksen huoneisiin. Vastaavasti vierailuilla ministeriöissä isännät ja emännät odottivat minun pyytävän rahoitusta laitokselle; arvioni mukaan tämä olisi suorastaan diplomaattinen loukkaus toisen maan edustajalta. Kyseisten episodien myötä vaikutelmaksi muodostui, että udmurtialaisella osapuolella on vaikeuksia hoitaa omavastuuosuuksiaan hankkeessa, ja sen asian ilmaisemisessa he käyt-

tävät epäsuoria menetelmiä, ehkä hiukan mielikuvitustakin.

Tarton yliopiston filosofian lehtori, semiotikko Mihail Lotman (2003a & 2003b) on tarkastellut pelon semiotiikkaa ja kielipelkoa venäläisessä kulttuurissa. Lotmanin päätelmät Venäjästä itänä ja läntenä tai suorastaan omana ilmansuuntanaan antavat runsaasti ajattelamisen aihetta Venäjän erityislaadusta. Lotman (2003a, 4) esittää, että ”samoja kategorioita ja ilmaisuja voidaan käyttää luonnehdittaessa niin Kiovan Venäjän kuin nyky-Venäjänkin avaintehtäviä. Ne ovat aina olleet samat – Venäjällä ajat muuttuvat, mutta geopoliittiset vakiot eivät”. Historiallisia, maantieteellisiä ja kaunokirjallisia aineistoja käyttäen Lotman päätyy tulkitsemaan, että geopoliittis-ideologisena järjestelmänä Venäjää voidaan määritellä viidessä viitekehyksessä: ”1) Venäjä on itäinen maa, 2) läntinen, 3) ei läntinen eikä itäinen vaan omaehtoinen (slavofililit), 4) ei läntinen eikä itäinen vaan puskuri Idän ja Lännen välillä, 5) sekä läntinen että itäinen, euraasialainen.” (Lotman 2003a, 12.) – Kyseisten tulkintojen monimutkaisuuden kanssa koetamme toimia myös tässä EU-Tempus-hankkeessa.⁸

Vieraiden kielten puhuminen on venäläisille vaikeaa. Venäjällä pidetään itsestään selvänä, että maan kaikki vähemmistökieliä puhuvat osaavat venäjää, ja he ovat pakotettuja oppimaan sitä selviytyäkseen Venäjällä. – Virossa olen tavannut korkean koulutuksen saaneita venäjänkielisiä henkilöitä, jotka ovat asuneet siellä jopa 50 vuotta eivätkä osaa (viitsi) sanoa viroksi edes tavallisimpia lyhyitä kohteliaisuussanoja päivää, kiitos, anteeksi. Lotman (2003b) on tarkastellut myös venäläisten glossofobioita, kielipelkoa. Venäjän kielen sana ”kieli” (язык) tarkoittaa ensisijaisesti vierasta kieltä, ja kieli-sanan eri konnotaatiot liittyvät vieraaseen ja vaaralliseen (Lotman 2003b, 4). Venäjän alkeiskurssin oppikirjassa Saljut (Nikiforow & al. 2001, 63) selvitetään opiskelijalle jo kolmannessa oppikirjan kappaleessa näin: ”Venäjässä siis osataan ja hallitaan kieltä (finnsii язык, [suomen kieltä]), kun taas ymmärretään ja puhutaan kielellä (po-ruskii, [venäjäksi])”. Lotmanin

⁸Herkullinen on Lotmanin (2003a, 6) siteeraus Nikolai Gogolin Kuolleista sieluista: ”’Venäjä on hyvin tilallinen valtio’ on ainoa, mitä virkamies keksii sanoa Venäjästä Kuolleissa sieluissa.” Olen Gogolin fiktiivisen virkamiehen kanssa samaa mieltä Udmurtian-matkojen jälkeen: Venäjä on erittäin tilallinen valtio.

(2003b, 5) väite, että venäjän kieli ei ole samanlainen kuin muut kielet, vaan että venäjä on ”oma” ja ”ei-vieras”, saa empiiristä näyttöä suomalaisille kirjoitetusta venäjän alkeisoppikirjasta. Venäjällä suosituissa pyhistä hulluista kirjoituksissa tarinoissa tuodaan esiin, että vieraiden kielten puhuminen on vaarallista, haitallista ja järjetöntä (Lotman 2003b, 6).

Vieraisiin kieliin suhtautumisessa on Venäjällä syvärakenteita, joita ulkomaalaisen on hyvin vaikea ymmärtää. Olen udmurtialaisten kanssa toimitukseni useassa yhteydessä havainnut, miten sujuvasti henkilöt ymmärtävät englannin kieltä. Kun olen kysynyt, miksi he eivät puhu englantia, olen saanut vastaukseksi, että venäläinen puhuu vierasta kieltä vasta sitten, kun hän osaa sen täydellisesti. Minua he sen sijaan kannustavat, jopa painostavat puhumaan heikkoa venäjääni ja ovat ilmaisseet, miten helposti asiat sitten hoituvatkaan, kun puhun venäjää! Minun kannaltani asiat helpottuisivat jo nyt, jos he puhuisivat edes jotenkuten englantia.

Udmurttien luona

Koko Venäjän tapaan Udmurtiankin väestö koostuu monista kansallisuuksista ja eri kieliä äidinkielenään puhuvista ryhmistä, joista suurin vähemmistöryhmä ovat suomalais-ugrilaista kieltä puhuvat udmurtit. Olen aikaisemmassa raportissani esitellyt joitakin udmurttikulttuurin yleisiä piirteitä (Rauhala 2003a). Projektin keskustelujen ja vierailujen aikana on karttunut lisätietoa kansallisuuspolitiikasta ja udmurttien tilanteesta. Vuonna 2002 Venäjällä toteutetun väestölaskennan mukaan udmurtia äidinkielenään puhuvia oli 637 000 henkilöä (The 2002 ..., 2004, 14). Aikaisemmin esitettyjen arvioiden mukaan heistä noin 60–70 prosenttia asuu Udmurtian alueella; uuden väestölaskennan mukainen osuus ei ole vielä käytettävissä.⁹ Vuoden 1989 väestölaskentaan verrattuna udmurtia äidinkielenään puhuvien määrä on vähentynyt lähes 120 000:lla (Rauhala 2003a, 53). On vaikea arvioida, miten väestölaskennan kysymyksenasettelu on vaikuttanut lukuun.

Helmikuun 2004 Udmurtian-vierailua valmisteltaessa esitin udmurtialaisille kollegoille vain yhden ohjelmatoivomuksen: haluaisin tavata globaalissa yhteisössä tunnetun suomalais-ugrilaisten kielten ja kulttuurien professorin ja runoilijan

Vladimir Vladynin. Isännät ja emännät olivat ottaneet toivomuksen huomioon ja olivat lisäksi – mikä osoitti mielestäni suurta hienotunteisuutta ja huomaavaisuutta – järjestäneet myös muita mahdollisuuksia udmurttien tapaamiseen ja udmurttikulttuuriin tutustumiseen.

Viralliseen ohjelmaan kuului vierailu kansallisuusasiain ministeriössä, jossa ministeri Larisa Buranova esitteli analyttisesti Udmurtian kansallisuuspoliittista tilannetta ja käynnissä olevia ohjelmia monikulttuurisuuden vaalimiseksi. Nuori ministeri on Udmurtian valtionyliopiston politiikan tutkimuksen tohtoriopiskelija ja valmistelee väitöskirjaa kansallisuuspolitiikasta. Hänen esitystään jäseni näkemys, että etniset kysymykset eivät ole vain kulttuuriasioita, vaan ne on tulkittava elimelliseksi osaksi valtapolitiikkaa ja yleistä yhteiskuntapolitiikkaa. Hän ilmaisi arvostavansa projektiamme, koska etniset kysymykset on otettu siihen mukaan ja niitä käsitellään sosiaalipoliittisten analyysien ja ohjelmien osana; erityisesti maaseudulla elävien vähemmistöjen elinolosuhteista tarvittaisiin tutkimusta. Buranova totesi, että etnisen identiteetin muodostaminen on sosiaalipoliittinen kysymys. Hän lisäsi, että yhä edelleen etniset kysymykset nähdään kapeassa kansantanssien ja kansanlaulujen sekä tapakulttuurin viitekehyksessä. Etnisyyden ymmärtäminen traditionalismiksi ei tuo esiin vähemmistöjen

⁹Venäjän väestölaskenta toteutettiin YK:n vuonna 1995 tekemän päätöksen nojalla, jonka mukaan kaikissa maailman maissa tulisi suorittaa väestölaskenta noin vuonna 2000 (The 2002 ..., 2004, 5). Neuvostoliitossa laskettiin väestö vuosina 1926, 1939, 1959, 1970, 1979 ja 1989. Venäjän hallituksen tavoitteena oli toteuttaa laskenta vuonna 1999, mutta se myöhästyi kolmella vuodella. Se toteutettiin lokakuussa 2002 samalla viikolla, kun tšetšeenisissit hyökkäsivät moskovalaiseen teatteriin ja ottivat yleisön panttivangeiksi. Väestölaskenta jäi läntisissä tiedotusvälineissä vähälle huomiolle. Kansallisuuspoliittisesta näkökulmasta on merkille pantavaa, että kieltä tiedusteltaessa kysyttiin ensimmäiseksi ”puhutko venäjää” ja vasta sen jälkeen kysyttiin vastaajan äidinkieltä (The 2002 ..., 2004, 35, kysymys 9.1). – Katsoin ensimmäisistä väestölaskentatuloksista myös muutamien muiden suomalais-ugrilaisten kielten puhujien määrää Venäjällä: suomea puhuvia on 34 000, suomalaisinkeriläistä kieltä puhuvia 3 000, viroa puhuvia 28 000 ja setukieltä puhuvia 2 000 henkeä (The 2002 ..., 2004, 14–15). Venäjä kuuluu 160 eri kansallisuutta sisältävään väestöineen maailman monikansallisiin maihin. Väestöstä on venäläisiä 80 prosenttia, ja yli yhden miljoonan hengen suuruisia kansoja Venäjän alueella ovat tataarit, ukrainalaiset, baškiirit, tšuvassit, tšetšeenit ja armenialaiset.

asemaan liittyviä sosiaalisia ulottuvuuksia. Tällä kannanotolla ministeri Buranova ei väheksynyt kansankulttuurin edistämistä ja ylläpitämistä vaan esitteli laajasti myös ministeriönsä ohjelmia, joilla tuetaan monikulttuurisuutta Udmurtian alueella.¹⁰

Professori-runoilija Vladimir Vladykinin tapaaminen oli helmikuussa 2004 tapahtuneen Udmurtian-vierailumme kohokohtia. Hänen laitoksensa (kafedra, suomalaisittain arvioiden laitoksen ja oppituolin välimuoto), joka on iso huone useine työntekijöineen, oli sisustettu eräänlaiseksi udmurttipirtiksi puupaneeleineen ja perinteisine koriste-esineineen. Seinällä oli suuri suomenkielinen maapallon kartta. Vladykin avasi keskustelun toivottamalla meidät suomalaiset tervetulleiksi kotiin: ”me olemme täällä kotona edelleen”.¹¹ Hän esitteli oppituolinsa toimintaa ja tieteellistä työtään sekä luki omia runojaan udmurtiksi teepöydän ääressä. Jo aikaisemmin olen tutustunut hänen näkemyksiinsä udmurttien kosmologiasta (Vladykin 1998; Rauhala 2003a, 54–56), ja tapaamisen aikana hän lisäsi siihen monta uutta näkökulmaa. Vaikuttavimmin jäi mieleen hänen runollinen muotoilunsa, jonka mukaan jokainen ihmisyksilö ainutlaatuisuudessaan on kuin eripainos suuresta ihmiskunnasta. – Voiko ihmisoikeusajattelua kauniimmin ilmaista? Saimme lahjaksi vuonna 2001 julkaistun ud-

murtinkielisen kuvitetun Kalevalan. Vladykin lahjoitti minulle runoteoksensa omaperäisellä omistuskuvalla, jota on vaikea pukea sanalliseen muotoon.¹²

Yhtenä iltapäivänä vierailimme udmurtinkielisessä peruskoulussa. Koulu toimii kaikkiaan kolmessa eri paikassa Iževskissa, ja siihen kuuluvat kaikki tasot esikoulusta humanistisia aineita painottavaan lukioon. Peruskoulun aineelliset puitteet olivat vaatimattomat, mutta opettajien sitoutuneisuus työhönsä ja innostuneisuus lasten kulttuuriharrastusten tukemiseen sitäkin vaikuttavampaa. Opettajainhuoneeseen tuotiin suoraan uunista udmurtikeittiön perinnepiirakoita, joista oli mahdollista kieltäytyä, vaikka olimme juuri ennen vierailua syöneet viiden ruokalajin lounaan. Karjalaisesta kulttuurista minulle tuttuun tapaan vieraille pakattiin lähtiessä mukaan isot pussit piirakoita. Vierailu huipentui koululaisten järjestämään laulukonserttiin ja tanssiesityksiin koulun juhlasalissa. Musiikin ja tanssin opettajat olivat nuorehkoja naisia, jotka olivat ohjanneet esityksen. Konsertti oli korkeatasoinen ja visuaalisesti harkittu uuskansallispukuineen, ja saimme kuulla, että tämä koululaisryhmä oli voittanut useita kulttuuripalkintoja. Konsertin jälkeen koululaiset vetivät meidät vauhdikkaisiin udmurttitansseihin, ja tunnetusti yhteinen kieli ihmisten kesken löytyy musiikin kautta. Jatkoimme konsertin jälkeen keskusteluja opettajien kanssa, ja he esittivät runsaasti kysymyksiä Suomen oloista. Ongelmakysymyksistä heitä kiinnostivat suuresti itsemurhat. Ne ovat merkittävä nuorten ihmisten kuolinsyy Udmurtiassa ja erityisesti udmurttien keskuudessa.

Meille oli järjestetty tapaaminen myös Udmurtian valtionyliopiston suomen kielen opiskelijoiden ja heidän opettajiensa kanssa. Kaikki runsaat parikymmentä opiskelijaa olivat udmurtteja. Aluksi he esittelivät itsensä suomen kielellä, ja monet heistä olivat vierailleet Suomessa ja kaikki aikoiivat jossain vaiheessa vierailla. Useilla heistä oli erinomainen suomen kielen taito kieleemme aksenttia myöten. He lauloivat ensin udmurtiksi ja ilahduttivat lisäksi laulamalla suomeksi ”Sinisiä punaisia ruusunkukkia” ja ”Minun kultani kaunis on”. Eri-tyistä tunnelmaa tapaamiseen toi se, että sattui

¹⁰Larisa Buranova esitteli myös lähtökohdan, johon ministeriön harjoittama kansallisuuspolitiikka nojautuu. Kun muukalaisviha ja etniset ristiriidat ovat kasvaneet, ministeriö on kannustanut kansallisia ryhmiä esittelemään itseään ja tuomaan esiin näkemyksiään – siis hakeutumaan dialogiin. Saimme valtiolliseen käyttöön valmistetun esitteen (Udmurtija mnogonatsionalnaja, [Monikansallinen Udmurtia], ei painopaikkaa eikä painovuotta, viimeiset tiedot esitteessä vuodelta 2002). Esitteessä kerrotaan tekstein ja kuvin Udmurtian alueella kauan asuneista udmurteista, tataareista ja muista kansallisuuksista, mutta myös maahanmuuttajista, kuten korealaisista. Mielenkiintoinen pieni yksityiskohta on, että kasakat esittelään yhtenä kulttuurisena ryhmänä komeissa asuissaan ja ristasaattueessa.

¹¹Helsingin yliopiston sosiaalityön opiskelijat, valtiotieteiden ylioppilaat Satu-Marja Anttila ja Maija Jäppinen osallistuivat professori Vladykinin tapaamiseen. He olivat saapuneet Iževskiin puoleksi vuodeksi opiskelijavaihtoon helmikuun 2004 alussa eli olivat olleet siellä jo kolmisen viikkoa, kun projektivierailumme alkoi. He avustivat meitä kielitaidollaan muutamassa ki-perässä kohdassa projektin workshop-työskentelyssä, mistä osoitan heille kiitokset. Satu-Marja Anttila ja Maija Jäppinen ovat ensimmäiset suomalaiset yhteiskuntatieteiden vaihto-opiskelijat Udmurtian valtionyliopistossa.

¹²Raija Bartens on suomentanut muutamia Vladimir Vladykinin runoja teokseen ”Suuren Guslin kaiku, Udmurttilaista taidelyriikkaa” (Castrenianumin toimittaita 48, Helsinki 1995, s. 127–147).

olemaan Kalevalan päivä. Opettajat kertoivat lyhyesti suomen kielen opiskelusta ja mainitsivat, että saksan kieli on kaikille opiskelijoille pakollinen aine, koska se on yksi tärkeä globaalin suomalais-ugrilaisen tiedeyhteisön kommunikointikieli. Susanna Hoikkala ja minä kerroimme lyhyesti projektista ja pyysimme heitä kyselemään Suomesta. Yllättäen suomen kielen opiskelijoita ja heidän opettajiaan kiinnostivat huomattavasti enemmän meidän havaintomme ja kokemuksemme Udmurtiasta. Meille tarjoutui tilaisuus kertoa joitakin kokemuseräisiä näkemyksiä venäläisten suhtautumisesta kansallisiin vähemmistöihin. Korostin diplomaattisuuden ja vuoropuhelun merkitystä näissä sensitiivisissä kysymyksissä.

Tosiasiakin kuitenkin on, että virallinen Venäjä ei pidä maaseudun ja sen alkuperäisväestöjen elinolojen kehittämistä tärkeänä, vaan suosii kaupungistumista ja siihen kytkettyä vahvaa assimilaatiopolitiikkaa. Tämä on merkittävin aluepolitiikan harjoittamisen eroavuus Euroopan unionin ja Venäjän välillä. Udmurttiväestön huonot elinolosuhteet maaseudulla, nuorison lähteminen maalta kaupunkiin ja äidinkielen hylkääminen tulivat esiin omaa kulttuuriperintöä rapauttavina tekijöinä. Anu Aluoja (2002) on äskettäin julkaistussa väitöskirjassaan esittänyt hätkähdyttävän suuria lukuja maaseudun udmurttiväestön depressiosairastavuudesta. Venäjällä vallitseva piittaamattomuus ympäristökysymyksissä merkitsee uhkaa maaseutuelinkeinoille samalla, kun se tarkoittaa maaseutuväestön altistumista luonnonvaroja riistävän teollisuuden aiheuttamille ympäristöhaitoille. Helanterän ja Tynkkysen (2003, 100–101) esittämällä ekologisella kartalla Udmurtian ympäristön tila on tasolla, joka aiheuttaa merkittävän terveysriskin. Udmurttien kulttuurille ja luontaiselinkeinoille tärkeä Kama-joki on saman kartan mukaan merkittävästi saastunut.

Suomen kielen opettajat arvostivat sitä, että me ulkomaalaisina havaitsemme Udmurtian yhteiskunnallisen tilan erityispiirteitä ja ongelmia ja voimme pitää niitä esillä tieteellisissä yhteyksissä. Tapaaminen suomen opiskelijoiden ja opettajien kanssa huipentui piiritanssiin, johon meidät vei omalla vaikuttavalla tavallaan etnofuturistisen kulttuuriliikkeen keskeinen perustajajäsen, Udmurtian valtiotunnuksen suunnitellut monen taitteen harjoittaja, taiteilija Juri Lobanov. Etnofuturismin piirissä häntä kuvataan samanistiseksi performanssiintyjäksi, mutta mielestäni tunnelmaa sävytti sydämellinen yhdessäolo. Lobanov loi

vuorolaulutilanteen, johon kieltä varsinaisesti ymmärtämättä saatoimme osallistua.¹³

Udmurttiväestön tilaa arvioidessaan kollegat esittivät ongelmallisten kehityskulkujen ohella myönteisiä tendenssejä ja toivat esiin optimismiaan. Hankkeessamme on mukana tohtorintutkinnon suorittaneita udmurtteja, joilla on venäläisiä laajempi ja parempi kielitaito, ja sen avulla he pystyvät hyödyntämään useammankielisiä tutkimustekstejä. He ovat kiinnostuneita tarkastelemaan Udmurtian yhteiskuntapolitiittista tilannetta laajasta näkökulmasta, jossa etniset suhteet ovat yksi tärkeä ulottuvuus. Udmurttikulttuuri on joutunut modernisoitumisprosessiin, jossa sen täytyy etsiä tilaansa kaupungeissa ja maaseutuelämää monimutkaisemmassa ympäristössä. Yliopiston suomen kielen opiskelijat olivat ottaneet uudistamishaasteen vastaan muun muassa siten, että he olivat valmistaneet udmurttikansallispukujen tyylipiirteitä soveltavan modernin vaatemalliston ja laatineet siitä kuvaston. Nuorten naisten lyhytpaitamuotiinkin näyttivät hyvin sopivan perinteisen udmurttikäsityön perustunnukset. Saimme opiskelijoilta lahjaksi udmurttien uskäsityön näytteinä kännykkäpussit, joissa on keskeiset udmurttityylin piirteet.

Suomalais-ugrilaisuus ei ole kuulunut harrastusteni piiriin sen jälkeen, kun historian opettaja tyttölyseossa pakotti oppimaan kaikkien sukukansojen nimet ja taustat, muuttoliikkeet, kielten kehityspiirteet, elinkeinot, perinnäistavat, heimoaatteiden tarinat ym. (Rauhala 2001). Työtehtävät sosiaalitieteilijänä ovat vieneet minut suomalais-ugrilaiden kansojen pariin vasta viime vuosina. Globalisoituvassa maailmassa tarjoutuu raikkaampia tapoja tarkastella ja ymmärtää omalaatuista suomalais-ugrilaisuutta muustakin kuin tunkkaisen nationalistisesta näkökulmasta. Etnofuturismi rauhanomaisena postmodernina kulttuuriliikkeenä vaalii monimuotoisuutta ammentamalla perinteestä ja asettumalla samalla vuoropuheluun muiden kulttuurien kanssa sekä tarjoutumalla vaihtamaan ideoita inhimillisen vuorovaikutuksen ja keskinäisen ymmärryksen lisäämiseksi. Suomalais-ugrilaisessa maailmanyhteisössä vaikuttavan etnofuturismin kantavat voimat ovat sattumalta samoissa maissa, Virossa ja Udmur-

¹³Etnofuturismista löytyy lisätietoa osoitteesta www.suri.ee/etnofutu ja tietoa yhdestä sovellusyrityksestä kotisivullani www.valt.helsinki.fi/staff/yhpo/rauhala.htm.

tiassa, kuin osa omasta sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön alan kansainvälisestä työskentelystäni. Olen saanut mahdollisuuden kehittää etnisyyden havaitsemista sosiaalisena tosiasiana ja tilaisuuden vertailla erilaisia kansallisuuspoliittisia lähtökoh-
tia. Euroopan unionin monikulttuurisuuspoli-
tiikka, jossa ainakin voimakkaan ohjelmallisesti
arvostetaan diversiteettiä, on tullut minulle sel-
keämmäksi ja lisännyt ymmärrystäni Euroopan
unionin valitsemasta kielipolitiikasta. Sen tavoite-
teena on vaalia pienten kiel- ja kulttuurialueiden
säilymistä silläkin uhalla, että kommunikoiminen
EU:ssa monilla kielillä aiheuttaa kömpelyyttä
asioiden hoitamisessa. Venäjän ja Euroopan unio-
nin kiel- ja kansallisuuspolitiikan vertailu on hyö-
dyllistä sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön käytän-
töjen ymmärtämisessä.

Tulkintaeroja, väärinkäsityksiä ja yhteis- ymmärryksen etsimistä

Vaikka sähköinen viestintä mahdollistaa ympäri-
vuorokautisen globaalin kommunikaation jatku-
vana prosessina, se ei voi korvata henkilökohtaisia
yhteyksiä eikä anna kuvaa toisen maan olosuh-
teista kokemuseräisen havainnoimisen veroises-
ti. Kulttuurierot, kulttuurishokit ja ”vieraat olot”
on itse koettava, jotta syvällisempää tietoa ja kes-
kinäistä ymmärrystä muodostuisi. Kaikkia tähän-
astisia vierailuja Udmurtiasta Suomeen ja Britan-
niaan sekä Suomesta Britanniaan ja Udmurtiaan
on loppuarvioinneissa kuvattu antoisiksi oppi-
miskokemuksiksi. Udmurtian lisäksi olen projek-
tin aikana käynyt 16 vuoden jälkeen Britanniassa,
jossa minua hämmästytti moni muukin asia kuin
vasemmanpuoleinen liikenne. Manchesterin huo-
lona tässä hankkeessa on ohjelmaan sitoutuneiden
muiden kuin tutkimushenkilöiden vierailujen
järjestäminen, mitä saatoin huojentuneena
kommentoida päiväkirjaani huudahtamalla, että
”se tästä sotkusta Helsingissä vielä puuttuisi”.

Sitä mukaa kuin projekti on edennyt, on alkanut
tulla näkyviin jonkinlainen, tosin hyvin epä-
määräinen ”maali”, jota kohden ehkä mennään.
Hankkeen kuljettaminen on ajankäytöllisesti ollut
kädessä suuhun elämistä valtavissa aikapaineissa ja
erilaisia aikakäsityksiä sisältävässä verkostossa.
Moni asia on jouduttu tekemään ad hoc -periaate-
teella ja usein on jouduttu tyytymään siihenkin,
että ”huomisesta ei ole mitään tietoa” ja asiat vain
kaatuvat päälle. Kun lähdin Susanna Hoikkalan

kanssa Iževskiin helmikuun lopulla 2004, meillä
ei ollut mitään ennakkotietoa, millaisella aikatau-
lulla siellä työskenneltäisiin. Udmurtialaisten kol-
legoiden laatimat kurssisuunnitelmat sentään
saimme etukäteen ja ehdimme valmistaa kom-
mentit kuuteentoista kurssiin, joita kollegamme
tulevat pitämään perustettavassa sosiaalipolitiikan
laitoksessa. Kun pari päivää ennen lähtöä tiedus-
telin Udmurtian valtionyliopistossa kevätluku-
kaudella 2004 opiskelevalta Maija Jäppiseltä, oli-
ko hän mahdollisesti tavannut projektikollegoi-
tamme ja kuullut jotain ohjelmastamme, hän vas-
tasi venäläisellä sananlaskulla ”perillä kaikki sel-
viää”.

Udmurtialaiseen toimintatapaan kuuluu, että
ohjelma on jatkuvassa liikkeessä; se muodostuu
päiväkohtaisesti ja siihen voidaan koko ajan vai-
kuttaa. Varmaa on vain se, että vieraista pidetään
ehdottomasti huolta: kun isännät ja emännät ot-
tavat vieraat aamulla hoiviinsa, he eivät irrota
otettaan ennen kuin jokailtainen ylenpalttinen il-
lallinen on syöty. Vieraille osoitettu kohteliaisuus
ja vieraanvaraisuus ovat Udmurtiassa tasolla, jota
emme Helsingin yliopistossa voi saavuttaa. Ud-
murtian valtionyliopiston rehtorin tapa tervehtiä
naispuolisia tiedevieraita käsisuudelmalla ranska-
laiseen tapaan tuli ymmärrettäväksi sikäläisen
kohteliaisuus-kulttuurin osana. Helsingissä ud-
murtialaisille vierailijoille on aina ollut tärkeää
saada etukäteen tietää, onko järjestämämme ta-
paaminen virallinen vai epävirallinen. Venäläises-
sä tapakulttuurissa on tärkeät säännöt siitä, miten
toimitaan eriluonteisissa tilaisuuksissa. Ulkomaal-
aiselta ei voi odottaa kyseisten sääntöjen hallitse-
mistä. Silti toisinaan muodostuu kiusallisia vää-
rinkäsityksiä. Olen erään vaiherikkaan päivän jäl-
keen kirjoittanut päiväkirjaani Iževskissa helmi-
kuussa 2004: ”Oleminen täällä on hetkien taidet-
ta. Kiitämme hetkestä toiseen, myös väärinkäsi-
tyksestä toiseen.”

Vierailujen aikana on selkiintynyt, että Poh-
joismaissa elämme ja olemme sisäistäneet elä-
vämme valintojen yhteiskunnassa. Tiedostamme,
että jotain valitsemalla suljemme jotain muuta
pois. Venäjällä ajatellaan toisin, mitä valaisen yh-
dellä esimerkillä. Meillä oli Helsingin vierailun
alkaessa lopullista varmistusta vailla lastenkotiin
tutustuminen, jota vieraat olivat erityisesti toivo-
neet, ja merkitsimme aikataulun kyseiseen koh-
taan ”program will be confirmed later”. Kun Su-
sanna Hoikkala oli monien neuvottelujen ja aika-
taulujen yhteensovittamisen jälkeen saanut vie-

railun lastenkotiin vahvistetuksi ja ilmoitimme asiasta vieraille, he olivatkin varanneet laivamatkan Tukholmaan samaksi päiväksi. Susanna Hoikkala ihmetteli minulle, miksi tuollaiset huippu-älykkäät henkilöt eivät ensin kysy, onko ohjelma varmistettu vai ei. Vieraamme eivät arvioni mukaan kyenneet havaitsemaan, millaista harmia meille aiheutui siitä, että suurella vaivalla järjestetty vierailu jouduttiin perumaan. Suomessa ulkopuoliset eivät (onneksi) pääse helposti lastenkotiin vierailulle, vaan sen järjestämiseen tarvitaan lastenkodissa erityisjärjestelyjä, kuten henkilöstön irrottamista keskusteluun vieraiden kanssa ja lasten yksityisyyden turvaamista. Udmurtiassa on toisin: ulkomaiset vieraat kävelevät lastenkotiin ilman sen kummempia kyselemisiä.

Helsingin yliopiston venäjän kielen ja kulttuurin professori Pekka Pesonen on useammassa yhteydessä korostanut, miten tärkeää millä tahansa alalla venäläisten kanssa toimittaessa on venäläisen kulttuurin tuntemus. Pesosen mukaan nykyaikaisessa liike-elämässäkin tärkein teos on edelleen Nikolai Gogolin ”Kuolleet sielut”. Suomen Akatemian Apropo-lehdessä (3/2004, 21, toimittaja Suvi Ruotsi) julkaistun Pesosen haastattelun mukaan ”Venäjää ei voi ymmärtää ilman laajaa kulttuurituntemusta, johon kuuluvat Venäjän historian päälinjat, tärkeimmät kirjailijat sekä perustiedot musiikista ja taiteesta”. Tämä on ollut minulle itsestään selvää projektin alusta alkaen, kuten jo ensimmäisessä raportissani tuon esiin (Rauhala 2003a). Venäjän nykytilan arvioinnissa Aleksandr Puškin on osoittautunut yllättävän tärkeäksi ”teoreetikoksi” keskusteluissa, joita olemme käyneet Venäjän yhteiskuntakehityksen suurista linjoista. Mihail Lotman (2003a, 9) kenties antaa yhden selityksen havainnolleni: ”Aika itsessään on Puškinin mukaan tärkeä tekijä muutoksessa kohti parempaa.” Olen yhteistyössämme havainnut, että venäläisten mielestä asioiden myttyyn meneminenkin on eräänlaista asioiden lutviutumista: joka tapauksessa päästään johonkin uuteen hetkeen ja tilanteeseen. – Kaunokirjallisuuden tuntemus on erityisen merkityksellistä epävirallisissa tilaisuuksissa. Ulkomainen yhteistyökumppani ei saa venäläisten kanssa millään muulla tavalla aikaan kohottavampaa tunnelmaa kuin siteeraamalla illallispöydän puheessaan muutaman säkeen Puškinia – venäjäksi. Väitteeni on helposti testattavissa.

Myös Mauno Koivisto (2001) on ”Venäjän idea” -teoksessaan korostanut kaunokirjallisuuden

tuntemusta Venäjän ymmärtämisen tärkeänä lähteenä. Koiviston mukaan ”[K]aunokirjallisuus historiallisena lähteenä voi olla totuudellisempaa kuin viralliset historiankirjat, ainakin se on inhimillisempää”. Koivisto (2001, 133–135) toteaa, että kaunokirjallisuuden fiktiiviset kuvaukset saattavat muuttua yleiseksi historialliseksi totuudeksi, kuten hänen mukaansa on käynyt Väinö Linnan teoksille Suomessa. On harmillista, että venäläistä nykykirjallisuutta käännetään erittäin vähän suomeksi, joten on vaikea saada kirjallisuudesta aineksia aikalaisilmiöiden ymmärtämiseen. Kaunokirjalliset ihmiskuvaukset voisivat antaa tietoa siitä, millaisia ihmisiä ihannoidaan, minkä Koivisto mainitsee tärkeänä seikkana (Koivisto 2001, 135). Venäläisten kanssa toimiessa olisi avuksi, jos tietäisi, millaiseksi nykykirjailijat kuvaavat venäläisten emotionaalista maisemaa. Olen havainnut, että udmurtialaisten kanssa tilanteet ovat pääsääntöisesti tunnevirittyneitä. He seuraavat vieraiden mielialoja herkeämättä ja ilmaisevat omalta puoleltaan välittömästi, jos jokin asia ei heitä miellytä. Arvioni mukaan ulkopuolisten on vaikea käsittää, miten tunne-energisestä työstä raportoimassani hankkeessa on kysymys. Projektin emotionaalista työläytystä ei saa näkyväksi suomalaisessa akateemisessa yhteisössä, jossa vallitsee yllärationaalinen toimintakulttuuri inhimillisiä tekijöitä vieroksuvin asenteineen.

Tieteellinen kommunikaatio

Hankkeemme ideana on vuoropuheluiden avulla muodostaa sosiaalipolitiikkaa ja sosiaalityötä koskevaa tietoa, jota udmurtialaiset kollegat voivat soveltaa ja kehittää perustettavassa laitoksessa. Sen on tarkoitus selvittää ja analysoida Udmurtian sosiaalisia oloja, antaa sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön opetusta Udmurtian valtionyliopistossa sekä järjestää koulutusta julkisella sosiaalsektorilla ja kansalaisjärjestöissä työskenteleville toimijoille. Laitos sijoitetaan hallinnollisesti politiikan tutkimuksen ja historian tiedekuntaan, mutta laitoksen työskentelyä toteutetaan yhdessä psykologia- ja pedagogiatieteiden tiedekunnan kanssa, jossa jo on sosiaalityön oppituoli.¹⁴ Modernien kielten tiedekunta avustaa laitosta kansainvälisessä yhteistyössä mm. tulkkipalveluin. Vierailumme aikana kaksi englannin kielen tulkkiohjaajaa harjoitteli opettajansa johdolla tulkkamalla seminaaritalanteita.

Tätä kirjoittaessani hanke on ollut käynnissä runsaat kaksi vuotta, ja kaksi kolmasosaa vierailuohjelmasta on jo toteutettu. Ohjelmassa on pidetty esillä alkuperäisen suunnitelman mukaisesti kolmea pääteemaa eli sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön käsitteellisiä lähtökohtia ja sosiaalipoliittisten instituutioiden toimintaa, lasten ja nuorten asemaa sekä etnisiä suhteita. Helsingin yliopiston ja Udmurtian valtionyliopiston yhteistyössä painopiste on ollut sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön sisällöissä. Udmurtalaiset kollegat ovat kritisoineet lasten ja nuorten asemaan liittyvien kysymysten niukkaa käsittelyä. Vastakritiikkiniä voin esittää, että keskusteluja on vaikeuttanut udmurtialaisten kollegoiden voimakas sitoutuminen kehityopsykologiaan, jonka edustajia vierailijoissa on ollut useita. Kollegat eivät ole välttämättä kiinnostuneita sosiaalitieteellisestä lapsuuden ja nuoruuden tutkimisesta, vaan keskittyvät yksilöpsykologiseen tasoon. Etniset kysymykset ovat puolestaan ajoittain muodostuneet tabuaiheeksi, kuten olen edellisessä raportissani maininnut (Rauhala 2003b, 393). Myös tässä kirjoituksessa olen edellä tuonut esiin seikkoja, jotka salpaavat etnisten suhteiden käsittelemistä.

Elo–syyskuussa 2003 toteutetun Helsingin-vierailun aikana kävimme pari laajahkoa keskustelua etnisistä suhteista. Udmurtialaisten kollegoiden assimilaatioteoreettinen sitoutuminen tuli vahvasti esiin; heidän näkemyksensä mukaan vähemmistöjen sulauttaminen valtaväestöön on perusteltua ja sitä tulee edistää sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön menetelmin. Venäläiset kytkevät kansallisten vähemmistöjen, erityisesti udmurttien, aseman ja maaseudun heikon aseman yhteen siten, että he tulkitsevat sitä taantumuksellisuutena ideologisessa mielessä. Maaseutu ja sen asujaimisto ovat kyseisen näkemyksen mukaan takapajuisia. Venäläistäminen, kaupunkimaisen elämänmuodon juurruttaminen maalle ja kaupunkeihin suuntautuvan muuttoliikkeen suosiminen sillä-

kin uhalla, että se lisää sosiaalisia ongelmia kaupungeissa, näytettävät olevan yrityksiä ratkaista maaseudun ja etnisyyden mukaan tapahtuva polarisoituminen. Kollegat ovat keskusteluissa tuoneet esiin etnisten ryhmien erilaisuutta ”sopeutumisessa”: tataarit ovat omaksuneet venäläisen kaupunkikulttuurin, kun taas udmurtit haluaisivat vaalia maaseudun kyläkulttuuria, jota venäläiset eivät arvosta. Ryhmän udmurtit ovat yleensä olleet vaiti silloin, kun keskustelussa ovat olleet etniset kysymykset. Tilanteissa on ollut kiusaantunutta tunnelmaa ja vaikeuksia saada keskusteluun niitä käsityksiä, joiden mukaan esimerkiksi sosiaalityön tutkimuksen globaaleissa tarkasteluissa käsitteellistetään etnisyyttä ja monikulttuurisuutta (esim. www.ifsw.org).

Tieteellisten keskustelujen aikaansaaminen on vaatinut perustakseen runsaasti työtä keskinäisen luottamuksen saavuttamiseksi. Venäläiset tunnetusti arvostavat ainoastaan intellektuaalista (yli)voimaa ja muodollisesti korkeita akateemisia asemia, joita hankkeessa ei ole ollut tarjota sen enempää Helsingistä kuin Manchesteristakaan, kun hankkeen toteuttajat ovat lehtoritasoa. Udmurtialaisille kollegoille on ollut silminnähävä pettymys se, että hankkeen suunnitelleet professorit ovat siitä vetäytyneet. Työskentelyä oli alussa hyvin vaikea saada käyntiin arvovallan puuttumisen vuoksi. Jonkinlaista kompensatiota on voitu saada aikaan voimat ylittävällä valmistelulla ja Helsingissä etenkin sillä, että udmurtialaisia vieraita ovat vastaanottaneet ja kestinneet huippuasiantuntijat mm. Stakesista, Tilastokeskuksesta, Aleksanteri-instituutista ja sosiaalipalveluorganisaatioista. Olemme onnistuneet saamaan luennoitsijoiksi Suomessa työskenteleviä venäläisiä asiantuntijoita, joiden antia on loppuarvioinneissa kiitetty.

Pedagogisesti kaikkein vaikeinta on välittää tietoa ulkomaisille kollegoille, jotka ovat erikoistuneet pitkälle omilla aloillaan ja joiden kanssa ei ole käytettävissä yhteistä tieteellistä peruskäsitteistöä. Tämänäyttymisessä hankkeessa, jota yhdessä toteutamme, ei riitä se, että jaamme hyvin yleisen näkemyksen yhteiskuntaa koskevan ontologian ja epistemologian perusteista. Yhteiskuntafilosofia ei valitettavasti vie eteenpäin sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön käsitteellistämistä, vaan empiirisesti orientoitunut teorian muodostus on välttämättömyydenä. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön teoreettinen perusta voi rakentua vain yhteydessään elinoloihin ja arkielämään. Venäjällä ei ole konk-

¹⁴Pedagogisten ja psykologiatieteiden tiedekunta on muodostettu syksyllä 2003, ja siihen on yhdistetty aikaisemmin omana tiedekuntanaan toiminut sosiaalityö. Udmurtian valtionyliopiston hallinnollinen ja oppiainerakenne poikkeaa suomalaisesta; tiedekunnat ovat eräänlaisia osastoja, joiden sisällä on oppituoleja (kafedra). Ne puolestaan ovat laitoksen ja yksittäisen aineen välimuotoja, joita professori assistentteineen ja (väitelleine) dosentteineen johtaa. Tiedekunnissa voi olla myös erillislaitoksia, jollaisen perustettava sosiaalipolitiikan laitos tulee muodostamaan.

reettisen empiirisen sosiaalitutkimuksen perinnettä. Keskusteluissa on vaikeaksi osoittautunut kontekstien määrittelemisen, ja sitä ongelmaa ratkaistaessa udmurtialaiset kollegat ovat turvautuneet kosmologisiin kehittäilyihin. Niiden avulla päästään ehkä modernisaatioprosessin yleiseen kuvailuun, mutta ilman empiirisen tutkimuksen konkreettisia koordinaatteja ajaututaan helposti kontrafaktiivisiin ja idealistisiin kehittäilyihin, joille tunnetusti ei ole mitään loppua. Kun projektin julkilausuttuna tavoitteena on vaikutteiden välittäminen udmurtialaisille kollegoille, jossain vaiheessa muodostuu ongelmaksi myös se, että venäläiset intellektuellit – kuten muuten suomalaisetkin – katsovat olevansa täysin suvereenia tietämyksessään.¹⁵ Karppinen (2003, 241) siteeraa kuuluisaa venäläistä yhteiskuntakriitikkoa Aleksander Tsipkoa: ”Venäläisten on yleensä vaikea kestää, että joku pyrkii opettamaan heitä. Vieras oppi kaventaa heidän suvereenisuuttaan. He eivät halua menettää riippumattomuuttaan eivätkä tietoisuuttaan siitä, että he itse kykenevät ratkaisemaan asiansa.”

Olen jo edellisessä tätä projektia koskevassa kirjoituksessani korostanut, kuinka keskeisenä venäläiset intellektuellit pitävät ”perimmäisen selityksen” merkitystä (Rauhala 2003b, 395). Teoriaa korostetaan havaintojen kustannuksella. Mauno Koiviston (2001, 268–269) mukaan neuvostokausi voimakkaalla uskontokielteisyydellään vahvisti tieteen ihannoimista ja teorian ylivoimaisuutta, mikä johti dogmaattiseen ajatteluun: ”Havaintojen todistusvoima kiellettiin. Tällä tavalla voidaan mennä pitkälle, kunnes käy selville, että olisi pitänyt enemmän ottaa varteen vallitseva ti-

lanne, ihmisten ajatustavat ja saadut kokemukset.” Kuvaavaa on, että elokuun 2003 Helsingin vierailun loppuarvioinnissa udmurtialainen professorikollega toivoi seuraavaan vierailuun lisää filosofiaa.

Iževskissa pidetyissä seminaari-istunnoissa helmikuussa 2004 keskustelut olivat ajoittain luiskahtamaisillaan noin viidensadan vuoden mitaisten kehityskulkujen ja klassisten filosofien suuriin tematisointeihin, vaikka kollegojen laatimien kurssisuunnitelmien kysymyksenasettelut olivat konkreettisia ja niiden teemoissa olivat esillä projektin kaikki kolme painopistealuetta. Mikrota-sollakin on omat ongelmansa. Kollegoiden oli vaikea ymmärtää esittämääme kritiikkiä, jonka mukaan esimerkiksi sellaiset käsitteet kuin ”poikkeava”, ”epänormaali”, ”rikollinen” sisältävät essentialismia, johon modernit sosiaalipoliittiset ja sosiaalityön käytännöt eivät voi nojautua. Projektityhteistyön intellektuaalisena läpimurtona pidän sitä, että kriittisen keskustelun avulla saimme marginalisointiprosessit keskusteluun Iževskin seminaareissa. Siinä voi olla alku empiiristen vertailujen tekemiselle.

Suomen ja Britannian sosiaalipoliittisiin käytäntöihin tutustuminen on virittänyt udmurtialaisissa kollegoissa runsaasti vertailevaa pohdintaa, mikä on ollut tarkoituskin. Avoimissa keskusteluissa on ollut tilaa myös innovatiivisille pohdinnoille. Kansainväliseen sosiaalityöhön tutustuessaan kollegat ovat tulkinneet sosiaalityötä laajaksi kulttuuritieteelliseksi tutkimusalaksi. Venäläisessä järjestelmässä sosiaalityö nähdään heidän arvionsa mukaan kapeasti pedagogisena alana, mikä on suoraa jatkumoa siitä, että neuvostokaudella sosiaalisia kysymyksiä tarkasteltiin (sosiaali)pedagogiikan yhteydessä. Kollegat ovat Britanniassa ja Suomessa havainneet, että sosiaalityöntekijät näissä maissa työskentelevät ihmisten parissa ruohonjuuritasolla, kun Venäjällä sosiaalisia asioita hoitavat virkailijat istuvat toimistoissa, tietävät vain vähän ihmisten elämästä ja vaikeuksista. Kansalaiset eivät myöskään voi luottaa kyseiseen virkakuntaan. Sosiaalikysymyksiä hoitavien virkailijoiden toimenkuvaan kuuluu selittää asiakkaille, että valtiolla ei ole rahaa auttaa. Kyseinen tilanne on karuimmillaan se realiteetti, jossa udmurtialaiset kollegat koettavat toimia.

Helsingin-vierailun aikana eräässä käymässämme keskustelussa udmurtialaiset kollegat pohtivat Venäjän tuotannollista kehitystä ja vaikeuksia, joita liittyy globalisaatiokehityksen edellyttämään

¹⁵*Virossa yhteiskuntatieteellinen intellektualismi on erilaista kuin Suomessa tai Udmurtiassa. Virolaisessa ajattelussa kiinnittyminen empiriaan on ollut aina vahvaa, minkä voi helposti havaita esimerkiksi virolaisessa proosassa alkaen Balthasar Russowin kronikasta vuodelta 1578. Anton Hansen Tammsaare ja Jaan Kross ovat kirjoittaneet empiiristä yhteiskuntaproosaa – loistavaa mielikuvitustaan vapaasti käyttäen ja näyttämöittä suurenmoisesti fabuloiden. Suomalaisen ja virolaisen intellektualismin erojen pohtimiseen antaa runsaasti aineksia Juhani Salokanteleen (2004, 568) tekemä havainto: ”Meillä [Suomessa] on suuria sotaromaaneja, Virossa suuria kouluromaaneja. Miksiköhän koulu on meillä jäänyt vain nuortenkirjojen aiheeksi?” Tässä on jäsennettävä kirjallisuushistoriallinen ero kahden itämerensuomalaisen kansakunnan välillä. Olen sitä mieltä, että kyseinen ero on punoutunut myös kansakuntien sosiaaliseen mentaliteettiin, mutta se on jo toinen tarina.*

tuotannon uudistamiseen. Monivaiheisen ja mitä erilaisimmissa teemoissa polveilleen keskustelun jälkeen he tulivat tavattoman kiinnostavaan näkemykseen, jonka mukaan Venäjän kehityksen yksi este on syvälle juurtunut usko tekniseen edistykseen ja sen mukaisesti rakennettu kansalaisten luonnontieteellis-teknisen yleissivistyksen järjestelmä. Globalisaatioaikakaudella humanistis-yhteiskuntatieteellinen yleissivistys sekä tieteellisen, myös insinööritieteellisen koulutuksen rakentaminen humanistiselle perustalle sopisi paremmin vastaamaan kansainvälisen kommunikaation, kaupallisen, tuotannollisen ja tieteellisen yhteistoiminnan vaatimuksiin samalla, kun se nostaisi Venäjän kansan henkisesti jaloilleen ja uuteen aikakauteen.

Lopuksi

Udmurtialaiset kollegat ovat Helsinkiin ja Manchesteriin suuntautuneiden vierailujen aikana saaneet käsitteellistä ja empiiristä tietoa suomalaisesta ja brittiläisestä sosiaalipolitiikasta ja sosiaalityöstä. Niitä koskevia kollegoiden havaintoja olen järjestelmällisesti koonnut muodostaakseni kuvaa siitä, miten he tulkitsevat sosiaalipolitiikkaa ja sosiaalityötä. Päällimmäinen havainto on se, että he ovat olleet ”ihastuneita” Suomen sosiaaliturvapolitiittisiin järjestelmiin ja palvelukäytäntöihin. Ongelmaksi on hieman muodostunutkin se, että he eivät ole ottaneet vastaan esittämäni analyttistä kritiikkiä. Jos he idealisoivat meidän järjestelmiämme, vaikutteiden soveltaminen heidän omissa oloissaan vaikeutuu. Projektin kuluessa pohjoismaisen sosiaaliturvapolitiikan pragmaattisuus on kirkastunut minulle entisestään: pohjoismaisessa reformipolitiikassa on vältetty yhteiskuntaidealismia ja sen sijasta nostettu esiin yhteiskunnallisia epäkohtia, joista ei välttämättä ole ollut vaikea päästä yhteisymmärrykseen, ja siksi reformipolitiikkaa on voitu toteuttaa laajan konsensuksen vallitessa.

Ideologiseen dogmaattisuuteen perustuvat yhteiskuntajärjestelmät, jollainen Neuvostoliitto oli, etsivät ihanneyhteiskunnan mallia, mikä yleensä sivuuttaa empiiriset tosiasiat ja johtaa toimintaan, jossa tarkoitus pyhittää mitkä tahansa keinot. Kyseisestä perinteestä on vaikea päästä eroon. Tällä hetkellä ei ehkä ole kovin paljon mahdollisuuksia yhteiskuntaidealin hahmottelemiseen, mutta sille ikään kuin nurin käännettynä on vallitsevien

yhteiskuntaolojen loputon taivastelu, mikä sekin sopii huonosti sosiaalisten uudistusten lähtökohdaksi. Kokemukseni perusteella olen lievästi taipuvainen olemaan samaa mieltä kuin Mauno Koivisto (2001, 292): Venäjän tavoitteena ei ehkä tule olemaankaan kansalaisille suurinta hyötyä ja hyvinvointia tavoitteleva järjestelmä. Voi olla niin, että Venäjän yhteiskuntalaatuun kuuluvat syklisesti toistuva suuren aatteen etsiminen ja yhteiskuntajärjestyksen perustaminen sen varaan – kunnes historian myrsky jälleen pyyhkäisee sen tiehensä ja maan kaaokseen.

Antti Karppinen (2003, 39) on venäläisen älymystön historiallista roolia ja Venäjän ideaa tarkastellessaan luonnostellut kaaoksen jälkeisen tilan koordinaatteja: järjestyksen palauttaminen, etäinen valtaa pitävä isäntä, lahjuksia ottavat tutut virkamiehet, varastelevat kansalaiset ja älymystö reformivaatimuksineen. Venäjä-tutkijat kiistelevät nyky-Venäjän yhteiskunnan tulkitsemisesta ja pitkän jatkumon soveltuvuudesta muutosten selittämiseen. Kokemusperäinen tulkintani, jota olen projektin aikana muodostanut, tukee sekä kaavamaisista historia toistaa itseään -selitysmallia että näkemystä, että jokainen murrosvaihe on ainituolatuinen; siinä tutut ainekset ovat uudessa kontekstissa ja päinvastoin.

Venäläisten suosimassa laajassa kaaressa voidaan esittää seuraava pelkistetty kehityskaari ”lähihistoriasta”. 1700-luvun alussa Pietari Suuri toi lännestä Venäjälle eurooppalaistamisen aatteen, ja 1800-luvun alussa aateliset kapinalliset, dekabristit, yrittivät arvostella feodalistista järjestelmää ja vaativat kapitalismin ja porvariston kehittämistä Venäjällä. Kommunistit toivat 1900-luvun alussa Venäjälle läntisen kapitalismin kehittämän teollistamisen niin ikään lännessä kehitellyn sosialismin aatteen kanssa. Sähköä ei keksitty Venäjällä, mutta Neuvostoliitto oli maailman ensimmäinen valtio, jossa maan sähköistäminen asetettiin kollektivisoinnin rinnalle keskeiseksi yhteiskuntapolitiittiseksi tavoitteeksi. Mihail Gorbatšovin aikana runsaat 70 vuotta kestänyt regiimi tuli tiensä päähän, ja jälleen Venäjällä käännettiin katseet länteen: läntisen kapitalismin tehokkuutta ryhdyttiin istuttamaan Venäjälle. Vaikka tavoitteena ei olisikaan kansalaisille eniten hyötyä tuottava yhteiskuntapolitiikka, kansalaisten sosiaalinen hätä ja turvattomuus ovat niin näkyviä tosiasioita nyky-Venäjällä, että niitä ei voida tällä kertaa sivuuttaa. Kokonaan toinen asia on, millaisilla ratkaisuilla sosiaalista turvallisuutta lähitulevaisuu-

dessä ryhdytään rakentamaan. Ratkaisuthan voivat olla täysin muita kuin sosiaalipoliittisia. – ”Kunpa tietäisi, kunpa tietäisi!”¹⁶

TIIVISTELMÄ

Pirkko-Liisa Rauhalo: Suomen ja Udmurtian jännitekentässä

Kirjoituksessa jatkan Udmurtian valtionyliopiston sosiaalipoliittikan laitoksen perustamisprosessin esittelemistä. Tästä aiheesta Yhteiskuntapolitiikka-lehti on julkaissut kaksi katsaustani vuonna 2003. Euroopan unionin ja Venäjän keskinäisten suhteiden rakentamisessa pidetään molemminpuolisesti tärkeänä sosiaalisen kehityksen ja akateemisen sosiaalipoliittikan alueella tapahtuvaa yhteistyötä, jota raportoini hanke tyylipuhuaasti edustaa. Tässä artikkelissa kuvailen ja arvioin nyky-Venäjän yhteiskuntapolitiikan joitakin tendenssejä ja esittelen niiden ilmenemistä suomalais-udmurtialaisissa yhteistyökeskusteluissa. Venäjän nykyisen yhteiskuntakehityksen keskeiset jännitteet liittyvät satoja vuosia kestäneeseen Venäjän aseman määrittelemiseen

¹⁶Olga Prozorovan repliikki Anton Tšehovin nelinäytöksisessä näytelmässä ”Kolme sisarta” (suomentaneet Eino ja Jalo Kalima). Näytelmä päättyy kyseiseen repliikkiin (Anton Tšehov: Lokki. Kolme sisarta. Koulun peruskirjasto. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY, 1980).

seen itäisen ja läntisen identiteetin ristiriidassa. Venäjä hakee paikkaansa teollistuneiden markkinatalousmaiden globaalissa kentässä samaan aikaan, kun sosialismin kauden päättymisen jälkeen esiin tulleet ja muodostuneet maan sisäiset ongelmat muodostavat sosiaalisia kysymyksiä, joihin vastaamiseen Venäjällä ei ole perinteitä. Kansallisuuspolitiikka on sensitiivinen aihepiiri, joka esittelemässäni hankkeessa tulee esiin suomalais-ugrilaisen udmurtivähemmistön ja venäläisten suhteessa. Hankkeen vierailuohjelman kuluessa on karttunut tietoa venäläisen ja suomalaisen intellektuaalisuuden eroista, joita havainnollistan käytyjen keskustelujen sekä sosiaalisten kysymysten käsitteellistämisyhteyksien yhteydessä ilmenneiden väärinkäsitysten ja näkemyserojen kautta. Tuon kirjoituksessa esiin myös yhteistyön käytännön ongelmia, projektin suunnitteluvirheitä sekä toteuttamisen työläyttä.

KIRJALLISUUS

- ALUOJA, ANU: Depression in the population: assessment, prevalence and relationships with socio-demographic factors and cognitive aspect of social adjustment. Dissertationes Psychologicae Universitatis Tartuensis 10. Tartu: Tartu University Press, 2002
- DOSTOJEVSKI, FJODOR: Kirjailijan päiväkirja. Valikoiman toimittanut ja suomentanut Olli Kuukasjärvi. Helsinki: Otava, 1996
- HELANTERÄ, ANTTI & TYNKKYNNEN, VELI-PEKKA: Maantieteelle Venäjä ei voi mitään. Helsinki: Ajatukset Kirjat, 2003
- KARPPINEN, ANTTI: Minne troikka rientää? Helsinki: WSOY, 2003
- KIVINEN, MARKKU: Venäjän yhteiskunnan kokonaisuusmuutos. S. 233–243. Teoksessa: Melin, Harri & Nikula, Jouko (toim.): Yhteiskunnallinen muutos. Tampere: Vastapaino, 2003
- KOIVISTO, MAUNO: Venäjän idea. Helsinki: Tammi, 2001
- LOTMAN, MIHAIL: Pelkotila. Pelon semiotiikka venäläisessä kulttuurissa I. Idäntutkimus 10 (2003): 3, 3–14. 2003a
- LOTMAN, MIHAIL: Glossofobia. Pelon semiotiikka venäläisessä kulttuurissa II. Idäntutkimus 10 (2003): 4, 3–9. 2003b
- NIKIFOROW, MARIA & KERÄNEN, RIITTA & ALIKOV, VALERI: Saljut! Venäjän alkeiskurssi 1. Helsinki: Otava, 2001
- PROVALOV, KONSTANTIN: Winds of Change in Russia.

- Public Lecture at the American Chamber of Commerce Estonia on February 13, 2004. Julkaistu: Estonian advantage, A publication of the American Chamber of Commerce Estonia 9 (2004): 1, 3–5
- RAUHALA, PIRKKO-LIISA: Tehtävä Udmurtiassa. Yhteiskuntapolitiikka 68 (2003): 1, 48–62. 2003a
- RAUHALA, PIRKKO-LIISA: Intellektuaalista vuoropuhelua Suomen ja Udmurtian välillä. Yhteiskuntapolitiikka 68 (2003): 4, 387–396. 2003b
- RAUHALA, PIRKKO-LIISA: Mustan Pedagogin muotokuva. S. 58–64. Teoksessa: Hernberg, Eira (toim.): Elämäni opettaja. Helsinki: Tammi, 2001
- SALOKANNEL, JUHANI: Koulupoika, rehtori ja Jumala. (Jälkikirjoitus.) S. 568–574. Teoksessa: Tammsaare, A. H.: Koulutie. Totuus ja oikeus II. Suomentanut Juhani Salokannel. Helsinki: Otava, 2004
- STIGLITZ, JOSEPH: Globalization and Its Discontents. London: Penguin Books, 2002
- THE 2002 ALL-RUSSIA POPULATION CENSUS: Main Results. Moscow: Census Bureau, 2004
- UDMURTIJA 2003 (ei painopaikkaa eikä painovuotta). [Presidentti Volkovin ja pääministeri Pitkevitsin alkusanoilla varustettu, kuvitettu 64-sivuinen esite Udmurtian valtiosta ja tuotantolaitoksista; teksti venäjäksi ja englanniksi.]
- VLADYKIN, VLADIMIR: Udmurttien perinteinen maailmankatsomus: alkuperä ja kehitys. S. 233–252. Teoksessa: Hakamies, Pekka (toim.): Ison karhun jälkeläiset. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1998.

WWW-LÄHTEET TEKSTISSÄ